

การค้าข้ามพรมแดนกับอัตลักษณ์ม้ง

รายงานการวิจัยภายใต้โครงการ

“อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ : การเมืองเชิงวัฒนธรรมของชาติในสังคมไทย”

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ประสิทธิ์ ลิปรีชา

คำนำ

หนังสือเล่มนี้เป็นหนึ่งในโครงการวิจัยย่อย ภายใต้โครงการ “อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองวัฒนธรรมของประเทศไทยในสังคมไทย” ที่นำโดยเมธีวิจัยอาวุโส ศาสตราจารย์ ดร.ยศ สันตสมบัติ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ดำเนินการวิจัยระหว่างปี พ.ศ. 2546-2548

ผู้วิจัยได้เลือกหมู่บ้านม้งดอยปุยเป็นพื้นที่หลักในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ด้วยเพราะเป็นชุมชนม้งที่ทำการค้ามายาวนาน อยู่ใกล้ศูนย์กลางทางราชการและธุรกิจของเมืองเชียงใหม่ และมีรูปแบบการค้าที่หลากหลาย โดยรูปแบบทางการค้าสี่อย่างที่เด่นชัดของชาวม้งบ้านดอยปุยคือ ผืนพืชเชิงพาณิชย์ สินค้าท่องเที่ยว และสื่อบันเทิงกับหัตถกรรมผ้า อย่างไรก็ตาม แม้จะเป็นชุมชนท่องเที่ยวที่อยู่ใกล้เมืองเชียงใหม่ที่สุด แต่ความเป็นชุมชนม้งที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติกับการค้าขายสินค้าชาติพันธุ์ที่แตกต่างไปจากสินค้าหลักทั่วไปในสังคมไทย โดยเฉพาะสินค้าที่ถูกกำหนดให้เป็นของผิดกฎหมายกับกระบวนการผลิตที่ถูกกล่าวหาว่าทำลายระบบนิเวศในชุมชนบนที่สูง ทำให้การค้าของชาวม้งดอยปุยเป็น “การค้าชายแดน” หรือ “ชายขอบ”

ภายใต้พื้นที่ทางกายภาพและการเมืองที่ถูกกดทับด้วยกฎหมายของอุทยานแห่งชาติ ชาวม้งได้ใช้พื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปฏิบัติการผ่านกระบวนการทางการค้าและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมอื่น ที่ก้าวข้ามพรมแดนทางกายภาพและการเมืองในการต่อรอง ตอบโต้ และประสานความร่วมมือ เพื่อให้ได้รับการยอมรับและสามารถอยู่รอดได้ ที่มากกว่านั้นคือการตอกย้ำและสร้างใหม่ซึ่งอัตลักษณ์ความทรงจำร่วมทางประวัติศาสตร์ระหว่างคนม้งด้วยกันเองที่ปัจจุบันได้แยกย้ายกันไปอยู่ในประเทศต่างๆ โดยอาศัยเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์เป็นกลไกหลัก

การที่ได้ร่วมเป็นหนึ่งในทีมงานวิจัยภายใต้เมธีวิจัยอาวุโส ศาสตราจารย์ ดร.ยศ สันตสมบัติ ทำให้โลกทัศน์ในการทำวิจัยและเครือข่ายทางวิชาการของผู้วิจัยได้เปิดกว้างมากขึ้น ขอขอบคุณหัวหน้าโครงการวิจัยที่ได้เปิดโอกาส แนะนำและจัดเวทีย่างเข้มข้นตลอดระยะเวลาสามปีของการทำวิจัย ขอคุณเพื่อนร่วมโครงการ ท่านอาจารย์ผู้วิจารณ์บทความ โดยเฉพาะอาจารย์สุเทพ สุนทรภัสส์ อาจารย์ชยันต์ วรรณะภุติ อาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์ อาจารย์อนันท์ กาญจนพันธุ์ อาจารย์เกษียร เตชะพีระ อาจารย์เดชา ตั้งสีฟ้า และท่านอื่นๆ ที่ให้ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัย ขอขอบคุณคุณอะภัย วาณิชยประดิษฐ์ ผู้ช่วยนักวิจัยที่ได้ช่วยเก็บข้อมูลในชุมชน รวมทั้ง ดร.ทรงวิทย์ เชื้อมสกุล ที่ได้กรุณาให้ภาพถ่ายประกอบเนื้อหาหนังสือเล่มนี้ ที่สำคัญที่สุดคือรายงานการวิจัยฉบับนี้จะไม่สามารถออกมาเป็นรูปเล่มเช่นที่เห็นนี้ได้ หากปราศจากซึ่งความร่วมมือในการให้ข้อมูลและความคิดเห็นจากพ่อแม่พี่น้องม้งชาวดอยปุย

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	
บริบท วัตถุประสงค์และคำถามการวิจัย	1
นิยามศัพท์	2
การค้า ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและอัตลักษณ์	3
ประวัติศาสตร์และการกระจายตัวของมัง	7
มังในประเทศไทย	10
ชุมชนมังดอยปุย	13
บทที่ 2 การผลิตและค้ายาเสพติด	
อัตลักษณ์ของมังกับยาเสพติด	17
บริบททางประวัติศาสตร์และสภาพแวดล้อมที่ทำให้มังคู่กับยาเสพติด	20
ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในยุคการปลูกและค้าฝิ่น	23
ความสัมพันธ์ทางสังคมในยุคการระบาดของเฮโรอีนและยาบ้า	28
บทที่ 3 การค้าพืชเชิงพาณิชย์	
ในหลวงกับการส่งเสริมพืชทดแทนฝิ่นและลดความขัดแย้ง	34
ลื่นจี้กับปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและราคาผลผลิตตกต่ำ	37
การฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ	40
บทที่ 4 การค้ากับการท่องเที่ยว	
กระบวนการทำให้ดอยปุยกลายเป็นชุมชนท่องเที่ยว	50
ประเภทของสินค้ากับกลุ่มคนที่ชาวมังทำธุรกรรมด้วย	58
ชุมชนท่องเที่ยวท่ามกลางการกดทับของอุทยานแห่งชาติ	61
บทที่ 5 เครือข่ายการค้ากับความทรงจำร่วมทางประวัติศาสตร์	
ระบบตัวเขียนภาษามังและสิ่งพิมพ์	68
เครือข่ายทางสังคมและภาพยนตร์วิถีทัศน์อิงประวัติศาสตร์	71
เรื่องเล่าบนลายผ้าปักและผ้าเขียน	75

สารบัญตารางและรูปภาพ

	หน้า
ตารางที่ 1 ประชากรม้งในประเทศไทยต่างๆ	9
ตารางที่ 2 การกระจายตัวของชุมชนและประชากรม้งในประเทศไทย ปี พ.ศ. 2546	12
รูปที่ 1 ป้ายชักชวนให้เข้าไปดูดอกไม้ในสวน	20
รูปที่ 2 ดอกไม้ในสวนของพิพิธภัณฑ์ดอยปุย	23
รูปที่ 3 ใบอนุญาตให้ทำการปลูกและเสพไม้ที่ทางราชการออกให้ชาวม้งในจังหวัดตาก	26
รูปที่ 4 พิธีบนบานและสาบานในการป้องกันไฟป่า	43
รูปที่ 5 การสนทนาระหว่างตัวแทนเครือข่ายสิ่งแวดล้อมม้งกับหัวหน้าส่วนราชการ ที่เข้าร่วมพิธีเปิดการทำแนวกันไฟ	44
รูปที่ 6 สภาพหมู่บ้านและป่าที่ฟื้นฟูเองตามธรรมชาติรอบหมู่บ้าน	45
รูปที่ 7 ป้ายเข้าหมู่บ้านที่ชาวบ้านนำรูปดอกไม้มาเป็นอัตลักษณ์	52
รูปที่ 8 หุ่นแสดงอริยาบถในการทำกิจกรรมประจำวันของม้ง บั่นด้วยซี่ล้อ	54
รูปที่ 9 การเขียนลายลงบนผืนผ้าใบกัญชงด้วยซี่ผึ้ง	63
รูปที่ 10 โปสเตอร์และนิตยสารประชาสัมพันธ์การแข่งขันล้อเลื่อนไม้และปีไหมม้ง	63
รูปที่ 11 กิจกรรมวันเปิดงานวัฒนธรรมของเครือข่ายฯ ในเทศกาลปีไหมม้ง ที่บ้านดอยปุย	64
รูปที่ 12 ประวัติการสร้างระบบตัวเขียนภาษาม้ง และวารสารนางแอ่นกับเหยี่ยวส่งข่าว	70
รูปที่ 13 วิดีทัศน์สารคดีเกี่ยวกับนายพลวังเปา กับตามรอยเลือดในประเทศจีน	72
รูปที่ 14 เปรียบเทียบแผนที่การอพยพที่ทำโดยเทคโนโลยี กับที่ทำด้วยผ้าปัก	76

บทที่ 1

บทนำ

บริบท วัตถุประสงค์และคำถามการวิจัย

ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยภายใต้บริบทของชาติและกระแสโลกาภิวัตน์นั้นย่อมมีนัยของการเป็นคนชายขอบหรือชายแดนที่ด้อยซึ่งอำนาจบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม โดยอำนาจกดทับของชาติและโลกาภิวัตน์ที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยมีทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม นับตั้งแต่นโยบาย กฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ กฎเกณฑ์ทางสังคม ระบบเศรษฐกิจและการค้า สื่อสารมวลชน รวมไปถึงอุดมการณ์และวิธีคิด เป็นต้น หากพิจารณาในระดับกว้างและผิวเผินแล้ว ดูเหมือนวิถีการดำเนินชีวิตหรืออัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยเหล่านั้น ซึ่งในสายตาของรัฐชาติหรือคนส่วนใหญ่แล้วเป็นเรื่องนอกคอกและสร้างปัญหาแก่ส่วนรวม กำลังถูกแทรกแซง ครอบงำและปรับเปลี่ยนให้เข้ามาสู่แนวทางของกระแสหลัก อันส่งผลให้ความเป็นตัวตนของเขาเริ่มอ่อนแอลงและหมดสิ้นไป แต่หากได้ทำการศึกษาในระดับลึกและพิจารณาโดยรายละเอียดแล้ว ชุมชนของผู้ที่อ่อนแอและด้อยซึ่งอำนาจดังกล่าวไว้ว่าจะยอมสยบต่อการกดทับจากภายนอกโดยราบคาบ แต่กลับดิ้นรนชวนขวายหาวิธีการในการต่อรองเพื่อความอยู่รอดของตนเอง หรือการพยายามแสวงหาแนวทางในการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจโดยรูปแบบและวิธีการต่างๆ สภาพดังกล่าวได้เกิดขึ้นกับชาวม้ง ซึ่งเป็นหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยบนพื้นที่สูงทางภาคเหนือของประเทศไทย โดยเฉพาะในชุมชนม้งดอยปูยที่อยู่ใกล้ตัวเมืองเชียงใหม่ที่สุด

วิถีชีวิตของชาวม้งในหมู่บ้านดอยปูยได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในช่วงระยะเกือบครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา หรือภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนอาชีพจากเกษตรกรที่เป็นผู้ผลิตเพื่อการยังชีพมาสู่ระบบของการผลิตเพื่อการค้า นับตั้งแต่การผลิตและค้าฝิ่นในยุคล่าอาณานิคมและสงครามเย็น มาเป็นผู้ผลิตและค้าพืชเชิงพาณิชย์ในยุคการส่งเสริมพืชทดแทนฝิ่น การขายของที่ระลึกในยุคของการท่องเที่ยว จนถึงการขายสินค้าหัตถกรรมและสื่อบันเทิงแก่คนม้งด้วยกันเองในปัจจุบัน โดยกระบวนการของการค้ารูปแบบต่างๆ ดังกล่าวนั้นย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่คนม้งต้องปฏิสัมพันธ์กับคนรอบข้างที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตและการค้าด้วย ไม่ว่าจะเป็นโดยทางตรงหรือโดยทางอ้อมก็ตาม และที่สลับซับซ้อนมากไปกว่านั้นก็คือ บริบททางประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งเป็นเงื่อนไขจากภายนอกที่ส่งผลให้ต้องปรับตัว รวมทั้งกระบวนการดิ้นรนต่อสู้ที่หลากหลายและซับซ้อนของชาวบ้าน เพื่อเป็นการตอบโต้ต่อการที่ถูกกดทับ กับเพื่อเป็นการเปิดพื้นที่ทางสังคมแก่ตนเองในสังคม ประเด็นดังกล่าวนี้ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์การค้ารูปแบบต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนม้งดอยปูย ซึ่งล้วน

แล้วแต่เป็นสิ่งที่น่าสนใจในเชิงวิชาการที่จะทำการค้นคว้าวิจัยแล้วนำมาวิเคราะห์เพื่อเชื่อมโยงให้เห็นเป็นภาพรวมทั้งหมดได้

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยนี้คือ 1) เพื่อศึกษาบริบททางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่ส่งผลต่อการปรับตัวเพื่อทำการผลิตและการค้าในรูปแบบต่างๆ ของชาวม้งในชุมชนดอยปุย 2) เพื่อศึกษาวิธีการและกระบวนการที่ชาวบ้านใช้ตอบโต้ ต่อรองและประสานความร่วมมือต่อการที่ถูกกดทับจากภายนอก กับการสร้างพื้นที่ทางสังคมแก่ตนเองภายใต้บริบทของประเทศไทยและท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ 3) เพื่อสร้างความเข้าใจและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติภายใต้สังคมแห่งความหลากหลายซึ่งวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ ดังนั้น คำถามของการวิจัยในครั้งนี้คือ ภายใต้บริบทของการถูกกดทับจากอำนาจของประเทศไทยที่ปฏิบัติการผ่านอุทยานแห่งชาติกับภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ชาวม้งในชุมชนดอยปุยได้อาศัยการค้าในรูปแบบต่างๆ ในการต่อรองและช่วงชิงการสร้างพื้นที่ทางสังคมอย่างไร? ดังนั้น กรอบของการวิจัยจึงอยู่ที่การนำเอาการค้ามาเป็นกลไกในการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชาวม้งบ้านดอยปุยกับเจ้าหน้าที่ของรัฐในเขตอุทยานแห่งชาติ ชาวม้งพื้นราบ ชาวจีนฮ่อ กับการเปิดพื้นที่ทางสังคมในบริบทของประเทศไทย รวมทั้งการนำเอาการค้ามาเป็นกลไกในการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในกระแสโลกาภิวัตน์

นิยามศัพท์

การค้า หมายถึง ระบบของการแลกเปลี่ยนและความสัมพันธ์ทางธุรกิจที่ชาวม้งดอยปุยมีกับคนภายนอก โดยในที่นี้มีสินค้าหลักอยู่สี่ประเภทด้วยกันคือ ยาเสพติด พืชเชิงพาณิชย์ สินค้าที่ระลึกให้นักท่องเที่ยว และเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายกับสื่อบันเทิง นอกจากนี้แล้วยังหมายรวมถึงกระบวนการถ่ายทอดการเรียนรู้และการผลิตให้ได้มาซึ่งสินค้านี้ด้วย

รัฐ หมายถึง นโยบาย หน่วยงาน องค์กรและบุคคลากรของรัฐที่เกี่ยวข้องกับชาวม้ง ทั้งในชุมชนที่ทำการศึกษาและในภาพรวมของประเทศ

กลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ หมายถึง ชาวจีน (จีนฮ่อและจีนโพ้นทะเล) กลุ่มชาติพันธุ์เพื่อนบ้านบนพื้นที่สูงด้วยกันเอง กลุ่มคนพื้นราบ รวมทั้งนักท่องเที่ยวและกลุ่มธุรกิจทั้งในและข้ามชาติ

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ หมายถึง ภาพลักษณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม รวมทั้งระบบคิดและอุดมการณ์ที่สื่อให้เห็นถึงความเป็นตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ซึ่งมีทั้งที่ถูกนิยาม ประทับตราและผลิตซ้ำโดยคนอื่น กับการที่ถูกกำหนดขึ้นและนำเสนอโดยคนม้งเอง ซึ่งมีลักษณะที่หลากหลายและปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ หมายถึง รูปแบบของการปฏิสัมพันธ์และกระบวนการในการสร้างพลังทางอำนาจด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่กลุ่มชาติพันธุ์มุ่งในชุมชนโดยปฏิมักกับรัฐและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ซึ่งรวมทั้งนักท่องเที่ยวและกลุ่มธุรกิจทั้งในและข้ามชาติด้วย

พื้นที่ทางสังคม หมายถึง การมีตำแหน่งแห่งที่และช่องว่างบนเส้นแบ่งพรมแดนทางสังคมและวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความแตกต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กับรัฐชาติ รวมทั้งในเวทีและองค์กรระดับนานาชาติ เพื่อแสดงออกหรือนำเสนอซึ่งความเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

พื้นที่ทางกายภาพ หมายถึง เส้นแบ่งเขตแดนในทางภูมิศาสตร์ที่ยึดเอาสภาพธรรมชาติของภูเขา แม่น้ำและระดับความสูงต่ำของพื้นที่เป็นเกณฑ์

การคำ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและอัตลักษณ์

ศาสตราจารย์ เจมส์ สก็อตต์ (Scott 1985 และ 1990) ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มชาวนายากจนกับกลุ่มคนรวยหรือนายทุนในชุมชนชาวนาที่ประเทศมาเลเซีย โดยชี้ให้เห็นว่าวิธีการตอบโต้ของชาวนายากจนต่อการถูกกดขี่ของคนรายนั้นนอกจากการปฏิบัติการตรงแล้วยังมีรูปแบบของปฏิบัติการในเชิงสัญลักษณ์ด้วย ที่สำคัญคือการวิพากษ์วิจารณ์หลังจาก (hidden transcript) ที่แสดงออกในรูปของการพูด แสดงกิริยาท่าทาง และปฏิบัติการอื่นๆ ที่ตรงกันข้ามกับการครอบงำที่แสดงออกในสาธารณะ (public transcript) เป็นต้นว่าการขูขบนิินทา การปล่อยข่าวลือ และการใช้เวทย์มนต์คาถาต่างๆ สก็อตต์ชี้ให้เห็นว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการเปิดพื้นที่ทางสังคม (making social space) แก่กลุ่มของผู้ซึ่งด้อยอำนาจกว่า อย่างไรก็ตาม งานศึกษาของสก็อตต์เป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งของรูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างคู่ตรงข้ามที่ขัดแย้งกันในเรื่องผลประโยชน์ แต่ในความเป็นจริงทางสังคมแล้วรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่างๆ ย่อมมีทั้งในแง่ของการเกื้อกูลหรือพึ่งพาอาศัยระหว่างกันและกันในเชิงของผลประโยชน์ร่วมกันด้วย

ในส่วนของงานศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์มุ่งกับคนอื่นนั้นเริ่มด้วยงานเขียนของ Grandstaff (1979) ที่ศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์อันยาวนานระหว่างคนม้งกับคนจีนฮ่อบนพื้นฐานของธุรกิจการปลูกและค้าฝิ่น จากการทบทวนงานเขียนทางวิชาการที่ผ่าน มาพบว่าคนม้งไม่น่าจะเกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตฝิ่นเพื่อการค้าก่อนปี ค.ศ. 1820 ซึ่งเป็นช่วง ก่อนที่เจ้าอาณานิคมอังกฤษจะทำให้ฝิ่นกลายเป็นสินค้าหลักในระบบการค้าที่มีกับชาวจีน¹ การที่ขณะนั้นชาวม้งอาศัยอยู่ในบริเวณที่ปัจจุบันเป็นมณฑลกว่างสี กุ้ยโจวและยูนนานของประเทศจีนเป็นหลัก ภายหลังจากการแพ้สงครามฝิ่น รัฐบาลจีนหันมาสนับสนุนให้ชนกลุ่มน้อยที่อยู่บนพื้นที่สูงทำการปลูกฝิ่นเพื่อป้อนให้ผู้เสพภายในประเทศแทนการนำเข้าโดยอังกฤษและเจ้า

อาณานิคมตะวันตกอื่น ทำให้ชาวม้งและกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงอื่นๆ เริ่มกลายมาเป็นฐานการผลิตฝิ่น ในขณะที่ชาวจีนฮ่อ หรือชาวมุสลิมในยูนนาน ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีบทบาททางเศรษฐกิจและการค้า ในหมู่กลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยในบริเวณนี้มาก่อน จึงเริ่มกลายมาเป็นคนกลางในการรับซื้อฝิ่นจากชาวม้งและผู้ปลูกอื่นเพื่อนำไปจำหน่ายยังพ่อค้าและผู้เสพในเมืองหลักของจีน ต่อมาในช่วงกลางถึงปลายศตวรรษ 1800 ชาวจีนฮ่อ ม้งและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ต่างก็ได้รับผลกระทบจากการขยายอำนาจทางการเมืองของศูนย์กลางจากปักกิ่ง จึงอพยพเข้าสู่บริเวณที่ปัจจุบันเป็นภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งความสัมพันธ์ของชาวม้งและจีนฮ่อผ่านธุรกิจฝิ่นนั้นยังคงดำเนินต่อมาในพื้นที่แห่งนี้ด้วย

นอกจากนั้นแล้วบทบาทและความสัมพันธ์ทางการค้าฝิ่นระหว่างชาวจีนฮ่อกับชาวม้งยังมีการกล่าวถึงอยู่บ้างในงานศึกษาของเกดเดส (Geddes 1976) และแทป (Tapp 1989) โดยทั้งเกดเดสและแทปพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างสองกลุ่มเป็นลักษณะที่คนจีนฮ่อเป็นกลุ่มที่อยู่เหนือกว่า โดยตั้งข้อสังเกตว่ารูปแบบของความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ที่มีมายาวนานในประวัติศาสตร์ ซึ่งคนจีนมีอำนาจทางการเมืองและวัฒนธรรมที่เหนือกว่าชาวม้ง อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในชุมชนที่ทั้งสองทำการศึกษาคือที่บ้านแม่โถกับบ้านม่อนยะนั้นจะพบรูปแบบของความสัมพันธ์ที่เป็นลักษณะของพ่อค้ากับลูกค้า แต่ก็อยู่บนพื้นฐานของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยต่างฝ่ายต่างก็ได้ประโยชน์ ทั้งนี้ ในยุคของการปลูกฝิ่นดังกล่าว เจ้าของร้านค้าขายของชาวจีนในหมู่บ้านเป็นผู้รับซื้อผลผลิตฝิ่นของชาวม้งมากที่สุด นอกนั้นเป็นพ่อค้าชาวพื้นราบที่ขึ้นมาซื้อเป็นครั้งคราว ที่มากไปกว่านั้นทั้งสองคนยังกล่าวถึงคำอ้างของชาวบ้านม้งว่ามีเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เป็นตำรวจในและทหารรับซื้อฝิ่นของเขาด้วย แต่ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการใช้ทุนและอิทธิพลอยู่เบื้องหลังพ่อค้าที่เข้ามารับซื้อฝิ่นโดยตรงจากชาวบ้านมากกว่าที่เจ้าหน้าที่เหล่านั้นจะเข้ามาด้วยตัวเอง การขึ้นมารับซื้อฝิ่นถึงในหมู่บ้านโดยพ่อค้าและนายทุนดังกล่าว จึงเป็นลักษณะดังที่ Tapp (1986: 24 และ 1989: 61) ยกคำพูดของชาวบ้านที่ว่า “ฝิ่นไม่ได้ลงไปหาเงิน แต่เงินต่างหากที่ขึ้นมาหาฝิ่น” ดังนั้น อำนาจในการต่อรองของเกษตรกรชาวม้งผู้ปลูกฝิ่นกับพ่อค้าที่เป็นคนภายนอกจึงมีค่อนข้างสูงในยุคนี้

ทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างม้งกับกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อนบ้านนั้นปรากฏในงานเขียนของ Kunststadter (1979) ที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างม้งกับกะเหรี่ยงในพื้นที่อำเภอแม่สะเรียงและบริเวณใกล้เคียงที่เขาทำการศึกษาวิจัย พบว่าความสัมพันธ์เป็นลักษณะที่ชาวม้งมีอำนาจเหนือกว่า กล่าวคือการทำกะเหรี่ยงเป็นกลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่นี่มาก่อน เมื่อชาวม้งอพยพเข้ามาทีหลัง ได้เข้ามาจับจองทำกินในพื้นที่ของกะเหรี่ยง โดยมักจะลงเอยด้วยการที่ชาวม้งใช้เงินซื้อสิทธิ์ในการทำต่อ บางรายก็ยกให้เปล่า ส่วนในกรณีที่เกิดถกเถียงกันไม่ได้แล้วต้องนำเอาความขัดแย้งไปพึ่งอำนาจรัฐในระดับท้องถิ่นนั้นก็มักจะจบลงด้วยการที่คนม้งได้เป็นเจ้าของทำกินต่อไป สำหรับใน

กระบวนการผลิตฝิ่นของชาวม้งนั้น กระทั่งกับล้วยกลายเป็นแรงงานหลักในการแผ้วถางไร่และ
ขุดพลิกหน้าดิน โดยได้รับค่าจ้างทั้งในรูปของเงินสด ฝิ่นดิบและสิ่งของอื่นๆ แต่ไม่พบว่ามีคนม้ง
เป็นแรงงานรับจ้างแก่กะเหรี่ยง นอกจากนั้นแล้ว จากการสังเกตของ Kunstadter ยังไม่พบการ
แต่งงานกันระหว่างม้งกับกะเหรี่ยง แต่พบว่ามีพ่อแม่ชาวม้งรับเด็กชาวกะเหรี่ยงมาเป็น
ลูกบุญธรรมอยู่บ้าง อย่างไรก็ตาม ในส่วนของการพึ่งพาอาศัยกันและกันนั้น พบว่าปัจเจกหรือ
ครอบครัวกะเหรี่ยงที่ยากจนได้อาศัยอยู่กับครอบครัวชาวม้งเพื่อเป็นแรงงานแลกกับอาหารและ
สิ่งของจำเป็นในชีวิตประจำวันอย่างอื่น

ต่อมาเมื่อมีโครงการส่งเสริมพืชทดแทนฝิ่นเข้าสู่ชุมชนบนพื้นที่สูง จึงเริ่มมีงานเขียนที่
กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับชาวม้งและคนภูเขาอื่นๆ มากขึ้น ชูพินิจให้
ความเห็นว่าการส่งเสริมพืชทดแทนฝิ่นนั้นมียุทธศาสตร์ที่มีความจำเป็นที่เหนือกว่า ไม่เฉพาะแต่
สถานภาพทางสังคมที่เหนือกว่าของเจ้าหน้าที่ที่เข้าไปทำงานกับชาวบ้านบนดอย แต่ตัวพืชเงินสด
ที่นำเข้าไปส่งเสริมนั้นมีความเหนือกว่าในชื่อที่เรียก วิธีการปลูกและดูแลรักษา กลิ่นและรสชาติ
ด้วย (Chupinit 1989: 66) ทางด้านของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและการพัฒนาด้านอื่นๆ
มักจะมองว่านิสัย ทักษะและธรรมเนียมปฏิบัติของชาวบ้านเป็นอุปสรรคสำคัญในการยอมรับ
การปลูกพืชเงินสดที่นำเข้าไปส่งเสริม ดังกรณีตัวอย่างที่โครงการพัฒนาที่สูงคอยสามหมื่นที่
กล่าวถึงชาวบ้านบนพื้นที่สูงว่าเป็นพวก “ไม่เข้าใจเรื่องการพัฒนาชุมชน ให้ความร่วมมือกับ
เจ้าหน้าที่น้อยมาก เห็นแก่ตัว ใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย ไม่มีความกระตือรือร้น อยู่อาศัยด้วยมือและ
ปากไปวันๆ โดยไม่คิดถึงการพัฒนาชุมชน” (อ้างใน Waranoot 1998: 99) ทางด้านของ
ความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรคนดอยกับพ่อค้าและผู้บริโภคชาวพื้นราบนั้น ทั้ง Lee (1978) และ
Tapp (1989) พบว่าความรู้สึกที่ไม่ดีหรืออคติที่คนพื้นราบมีต่อคนบนภูเขานั้นมีผลต่อการขาย
ผลผลิตไม่ได้ หรือได้ในราคาที่ต่ำกว่าความเป็นจริง โดยเฉพาะในระยะแรกที่ผลผลิตการเกษตรที่
นำเข้าไปส่งเสริมเริ่มถูกนำออกสู่ตลาดพื้นราบ ดังจะสังเกตได้จากการที่เกษตรกรชาวม้งสามารถ
ขายผลผลิตของเขาได้ในราคาต่ำกว่าที่เพื่อนคนพื้นราบขาย ทั้งที่เป็นพืชผลชนิดเดียวกัน ดังนั้น
อำนาจการต่อรองระหว่างเกษตรกรชาวม้งที่ปลูกพืชเงินสดกับพ่อค้าจากภายนอกนั้นจึงแทบจะไม่
มีเลยในยุคนี้

ส่วนในยุคของการท่องเที่ยวที่คนม้งผลิตงานหัตถกรรมและขายของที่ระลึกให้นักท่องเที่ยว
นั้น งานเขียนของ Cohen (2000) ชี้ให้เห็นว่าระบบธุรกิจการค้าของที่ระลึกในหมู่บ้านท่องเที่ยว
นอกจากปฏิสัมพันธ์ที่มีกับนักท่องเที่ยวแล้วชาวม้งยังติดต่อโดยตรงกับเจ้าของร้านค้า ที่มีทั้งการ
ส่งงานหัตถกรรมไปขายให้ กับที่ไปรับซื้อผลิตภัณฑ์เพื่อนำมาขายให้นักท่องเที่ยวด้วย ในขณะที่
คนม้งที่อยู่ในศูนย์อพยพนั้น เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนและหน่วยงานบรรเทาทุกข์ที่เข้าไป
ช่วยเหลือเป็นหน่วยงานหลักที่มีบทบาทอย่างมากในการเข้าไปส่งเสริมและบริหารจัดการเรื่อง

การตลาดให้พวกเขา ในขณะที่ Michaud (1993) กล่าวถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวม้งซึ่งเป็นทั้งชาวบ้านผู้ถูกท่องเที่ยว เป็นเจ้าของบ้านพักและผู้ขายของที่ระลึกกับผลผลิตทางการเกษตรแก่นักท่องเที่ยว ที่มีกับมัคคุเทศก์และเจ้าของร้านขายของชำที่เป็นคนจากภายนอกชุมชน โดยพบว่าในบริบทของการท่องเที่ยว นั้น แม้ว่าจะเป็นในหมู่บ้านม้งเอง ชาวบ้านได้กลายเป็นคนขายของของธุรกิจการท่องเที่ยว กล่าวคือ มัคคุเทศก์และเจ้าหน้าที่ของรัฐมักสั่งการให้ชาวบ้านอำนวยความสะดวกและทำตามความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก ด้วยเหตุผลเพื่อตอบสนองต่อนโยบายการท่องเที่ยวของรัฐและผลประโยชน์ทางธุรกิจ คนขายของที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยวและเจ้าของร้านขายของชำในหมู่บ้านท่องเที่ยวนั้นเป็นคนพื้นราบ ส่วนชาวม้งที่เป็นผู้ถูกท่องเที่ยวนั้นยังคงยึดอาชีพการเกษตรเป็นหลัก แม้ว่าจะมีบางรายที่มีความสัมพันธ์โดยส่วนตัวกับมัคคุเทศก์ได้เปิดบ้านให้นักท่องเที่ยวพัก แต่ก็มีรายได้เพียงจำนวนเล็กน้อยมาก คือประมาณร้อยละสองของเงินทั้งหมดที่นักท่องเที่ยวแต่ละคนเสียให้กับบริษัททัวร์ ส่วนรายได้ที่เจ้าของบ้านพักชาวม้งได้นั้นส่วนใหญ่ก็หมดไปกับการซื้อขนมให้เด็กๆ และของใช้ในชีวิตประจำวันที่ต้องซื้อจากร้านขายของชำในหมู่บ้านที่เจ้าของเป็นคนพื้นราบ

สำหรับงานศึกษาด้านอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งนั้นปรากฏในงานของประสิทธิ์ (Prasit 2001) ที่พูดถึงอัตลักษณ์ทางเครือญาติของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่ได้รับผลกระทบจากกระบวนการสร้างความเป็นรัฐชาติไทยและกระแสโลกาภิวัตน์ กับการประยุกต์และนำเอาระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติมาเป็นกลไกในการให้บรรลุถึงความร่วมมือทางการค้าและด้านอื่นๆ ในขณะที่มนตรา (2541) เน้นความสัมพันธ์ระหว่างคนม้งในตระกูลแซ่ต่างๆ คนม้งกับชาวจีนฮ่อ คนไทยหรือคนเมือง กะเหรี่ยงและคนต่างด้าว ที่อาศัยอยู่ในชุมชนม้งแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ กับดูการปรับตัวโดยการใช้สัญลักษณ์ของสำนักทางชาติพันธุ์เพื่อการปกป้องผลประโยชน์และอำนาจที่มีอยู่ภายในกลุ่มคนม้งเมื่อได้รับผลกระทบจากการกระทำหรือนโยบายของรัฐ ส่วนการศึกษาของอริยญา (2544) นั้นดูที่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐในฐานะผู้ครอบงำกับชาวม้งในฐานะผู้ด้อยอำนาจ โดยมองผ่านประเด็นปัญหาเรื่องผืน ซึ่งเป็นนิยามความหมายยาเสพติดที่ชาวม้งถูกประทัพบตราให้กลายเป็นคนผิดศีลธรรมและกลายเป็นคนขายของของสังคมไทยโดยส่วนใหญ่ กับการดูความพยายามของชาวม้งในการตอบโต้ต่อกระบวนการสร้างวาทกรรมและการกักขังอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่รัฐมีต่อชาวม้งในกรณีของผืน

จากการทบทวนงานเขียนเกี่ยวกับม้งในระบอบที่ผ่านมามีดังกล่าวกว่าข้างต้น จะเห็นว่าการศึกษานักวิชาการชาวต่างชาติ ไม่มีงานใดที่เจาะลึกประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างคนม้งกับคนอื่นที่เกี่ยวข้องโดยตรง แต่มักจะเป็นเพียงรายละเอียดปลีกย่อยในงานศึกษาชิ้นนั้นๆ เป็นหลัก เช่น ผืน ระบบเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว ฯลฯ โดยขาดการวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่มีดังกล่าว ในขณะที่งานศึกษาของนักวิชาการไทย โดยเฉพาะของประสิทธิ์และอริยญานันเน้นที่อัต

ลักษณะและปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนม้งกับอำนาจของรัฐเป็นหลัก โดยไม่ได้ครอบคลุมถึงกลุ่มอื่นๆ ที่ชาวม้งเกี่ยวข้องด้วย กับยังขาดบริบทด้านอื่นๆ เช่น การปลูกพืชเชิงพาณิชย์ การท่องเที่ยว เป็นต้น โดยเฉพาะการศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างคนม้งในชุมชนหนึ่งกับกลุ่มอื่นๆ ในบริบทที่แตกต่างอันมีลักษณะที่เป็นพลวัต ในขณะที่มนตราศึกษาหลายบริบท แต่ขาดการมองในแต่ละบริบทในลักษณะที่เป็นพลวัต ดังนั้น การศึกษาในครั้งนี้จึงเน้นที่ความสัมพันธ์ระหว่างคนม้งกับคนอื่นๆ ในบริบทของการค้ารูปแบบต่างๆ ซึ่งมีความเป็นพลวัตและสลับซับซ้อนอยู่ในตัว กับทั้งมองการค้าว่าเป็นกลไกอย่างหนึ่งของชาวบ้านในกระบวนการต่อรองกับอำนาจของรัฐที่ปฏิบัติการผ่านอุทยานแห่งชาติ เป็นกลไกหนึ่งในการสร้างพื้นที่ทางสังคมในบริบทของรัฐไทย และเป็นกลไกในการรื้อฟื้นและสร้างใหม่ซึ่งอัตลักษณ์ทางกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นความทรงจำร่วมทางประวัติศาสตร์ของกลุ่ม

ประวัติศาสตร์และการกระจายตัวของม้ง

ม้ง (Hmoob / Moob)² เป็นชื่อที่กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีน ภาคเหนือของพม่า ลาว เวียดนาม ไทย และในประเทศตะวันตกใช้เรียกตนเอง อย่างไรก็ตาม ในบริบทของประเทศจีนนั้นชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ “ม้ง” มักจะถูกใช้อย่างสับสนกับ “แม้ว” หรือ “เหมียว” โดยรากศัพท์ของคำดังกล่าวนั้นแปลว่าต้นข้าวอ่อน นน่อ และวัชพืช กับที่นา ซึ่งหมายถึงลูกของแผ่นดินและชนพื้นเมืองที่แต่เดิมทำนาเป็นหลัก แต่ในระยะต่อมาถูกนำมาใช้ในลักษณะของการดูถูกทางชาติพันธุ์ โดยการผูกเข้ากับเสียงร้องของแมว และแสดงนัยของความเป็นคนป่าเถื่อน คำดังกล่าวเริ่มปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์จีนภายใต้ชื่อ เหมียวหมิน หยูเหมียว หรือชานเหมียว ซึ่งเป็นการกล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำแยงซีและแม่น้ำฮวงโห (แม่น้ำเหลือง) เมื่อประมาณสองพันสองร้อยปีก่อนคริสตกาล

ทั้งนี้ภายใต้นโยบายการจัดแบ่งกลุ่มชนชาติของรัฐบาลจีนภายหลังจากที่พรรคคอมมิวนิสต์เข้าปกครองประเทศในปี ค.ศ. 1949 นั้น ม้งเป็นเพียงกลุ่มย่อยหนึ่งที่ถูกรวมเข้าไว้ในกลุ่มชนชาติเหมียว แม้ว่าจะมีการแบ่งกลุ่มย่อยของชนชาติเหมียวออกเป็นหลายกลุ่มตามบริบททางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม แต่นักมานุษยวิทยาได้สรุปตามชื่อที่กลุ่มชาติพันธุ์เรียกตัวเองและตามกลุ่มภาษาเอาไว้ว่าชนชาติเหมียวประกอบไปด้วยสามกลุ่มหลักๆ คือกลุ่มที่เรียกตัวเองว่า “ซอซ่ง” (Qhov Xyooj) “ฮมู่” (Hmub) หรือ “ฮม้อ” (Hmob) และกลุ่ม “ม้ง” (Hmoob) (Cheung 1996, Diamond 1995 และ Schein 1986) โดยภาษาพูดของทั้งสามกลุ่มดังกล่าวไม่สามารถใช้สื่อสารข้ามกันได้ ส่วนเครื่องแต่งกายและประเพณีวัฒนธรรมนั้นก็ต่างกันออกไปอย่างสิ้นเชิง

เฉพาะในมณฑลยูนนานนั้นกลุ่มที่เรียกตัวเองว่าม้งยังแบ่งออกเป็น 7 กลุ่มย่อยด้วยกัน คือม้งเดือ (Hmoob Dawb) ม้งจั่วะ (Moob Ntsuab) ม้งซื่อ (Moob Swb) ม้งเป่ (Hmoob Peg)

มั่งเซา (Hmoob Xauv) มั่งซัว (Hmoob Sua) มั่งปัว (Hmoob Pua) โดยแต่ละชื่อดังกล่าวมีที่มาจากสถานที่อยู่อาศัยและชื่อผู้นำของเขาในอดีต แต่ในปัจจุบันนักวิชาการและชาวบ้านเองมักจะนำเอาความแตกต่างของสำเนียงภาษาพูดและเครื่องแต่งกายมาเป็นเครื่องจำแนก สำหรับในประเทศไทยนั้นมีเพียงสองกลุ่มย่อย คือมั่งขาว หรือที่เรียกตัวเองว่ามั่งเด้อะ (Hmoob Dawb) และมั่งดำหรือมั่งเขียว หรือบางที่ก็รู้จักกันในชื่อว่ามั่งน้ำเงินกับมั่งลาย แต่พวกเขาเรียกตัวเองว่ามั่งจ๊วะ (Moob Ntsuab)

ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดชาวมั่งนั้นมีตามแนวคิดด้วยกัน โดยแนวคิดแรกนั้นถูกเผยแพร่โดยบาทหลวงชาวฝรั่งเศส นิกายโรมันคาทอลิก ชื่อ ซาวิน่า ที่เข้าไปสอบถามจากชาวมั่งทางภาคเหนือของประเทศเวียดนาม ในยุคก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งดินแดนดังกล่าวยังเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสอยู่ โดยบาทหลวงซาวิน่าสันนิษฐานว่าบรรพบุรุษชาวมั่งอพยพมาจากดินแดนซัวโลกเหนือ เพราะตำนานคนมั่งเล่าว่าที่นั่นเป็นดินแดนที่หนาวจัดและปกคลุมไปด้วยหิมะ ในเวลากลางวันนั้นเห็นพระอาทิตย์เพียงหกเดือนและไม่เห็นอีกหกเดือน บาทหลวงซาวินาจึงสันนิษฐานว่าหลังจากนั้นชาวมั่งจึงอพยพเข้ามาทางตอนเหนือของประเทศจีน สู่ดินแดนมองโกเลีย ลงมาทางใต้ของจีน เข้าสู่ดินแดนที่ปัจจุบันเป็นรอยต่อของประเทศจีน เวียดนาม ลาว ไทยและพม่า (Savina 1924) แนวคิดนี้ได้รับการสานต่อโดยควินซี ที่ยกตัวอย่างกรณีเด็กชาวมั่งบางรายที่มีผิวและผมสีขาวและนัยน์ตาสีฟ้าเหมือนชาวยุโรป (Quincy 1988) ส่วนแนวคิดที่สองนั้น เป็นของชาวมั่งสำนักบ้านวินัย ที่คล้ายกับของบาทหลวงซาวิน่า แต่ได้รับอิทธิพลจากตำนานของลาวกับจีน เน้นที่การกล่าวถึงความคล่องจองของชื่อ สิ้นชัย (Xeem Xais) “มั่ง” (Hmoob/ Moob) กับ “มองโกเลีย” (Muam Nkauj Liag) และความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมของมั่งกับทั้งสองกลุ่ม รวมถึงการเกิดระบบตัวเขียนพำเฮ้า (Phaj Hauj) ในประเทศลาวก่อนสิ้นสุดยุคสงครามเวียดนาม (Bertrais 1985)

แนวคิดที่สาม เป็นที่รู้จักกันในหมู่มั่งในมณฑลยูนนาน ประเทศจีน โดยอิงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชาวจีนและตำนานที่สืบทอดจากบรรพบุรุษเป็นหลัก ซึ่งเชื่อว่าบรรพบุรุษชาวมั่งอพยพมาจากชายฝั่งทะเลทางด้านตะวันออกของประเทศจีน (ทะเลเหลือง) โดยค่อยๆ เคลื่อนย้ายทำมาหากินตามแม่น้ำฮวงโห (แม่น้ำเหลือง หรือ Dej Dag) เข้ามาสู่บริเวณที่ปัจจุบันเป็นภาคกลางของประเทศจีน เมื่อต้องเผชิญหน้ากับชนเผ่ามองโกลที่อพยพลงมาจากต้นลำน้ำเหลืองและลำน้ำแยงซีเกียง (Dej Ntev) บรรพบุรุษชาวมั่งได้อพยพมุ่งหน้าลงทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ เข้าสู่บริเวณที่อาศัยอยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้ มีหลักฐานทางวัฒนธรรมของมั่งบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับทะเลและแม่น้ำเหลือง เช่น ลายผ้ารูปกันหอย เส้นดัดขวางสองเส้นบนลายกระโปรงของหญิงมั่งจ๊วะที่เป็นสัญลักษณ์ของแม่น้ำเหลืองและแม่น้ำแยงซีเกียง และภาชิตกับตำนานมั่งเกี่ยวกับแม่น้ำเหลือง ฯลฯ (Vwj 1997)

แนวคิดที่สามดังกล่าวอ้างตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์จีน ระบุว่าแหล่งกำเนิดของชนชาติเหมียวมีความสัมพันธ์กับ “ซานเหมียว” และ “หนานหนาน” ในยุคดึกดำบรรพ์ คือตั้งแต่เมื่อประมาณ 5,000 ปีก่อน นักประวัติศาสตร์จีนสันนิษฐานว่าบรรพบุรุษชาวเหมียวหรือม้งน่าจะมาจากสัมพันธ์มิตรชนเผ่าที่เรียกตัวเองว่า “จิ่วลี่” ซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ราบภาคตะวันออกของจีน บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเหลืองและแม่น้ำแยงซี โดยมีจีเยอ (Txiv Yawg) เป็นหัวหน้า แต่จีเยอถูกหัวตี (Faj Tim) ผู้นำสัมพันธ์มิตรชนเผ่าอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเข้าใจกันในปัจจุบันว่าเป็นบรรพบุรุษของคนจีน นำกองกำลังมาจากทางตอนบนของลุ่มแม่น้ำเหลืองเข้าโจมตีและเข้าครอบครองพื้นที่ดังกล่าว จากนั้นชาวเหมียวหรือม้งจึงอพยพลงทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ เข้าสู่บริเวณทะเลสาบต่งกิง (Dong Ting) ทะเลสาบโปยาง (Po Yang) แล้วค่อยๆ เคลื่อนเข้าสู่มณฑลเสฉวน กุ้ยโจวและยูนนานในที่สุด

ตารางที่ 1 ประชากรม้งในประเทศต่างๆ (ปี 2000)

ประเทศ	จำนวนประชากร	หมายเหตุ
1. จีน	7,398,035	รวมแล้วทุกกลุ่ม
2. เวียดนาม	787,604	รวมแล้วทุกกลุ่ม
3. ลาว	315,465	
4. สหรัฐอเมริกา	160,000	
5. ไทย	126,300	
6. พม่า	25,000	(ประมาณ)
7. ฝรั่งเศส	10,000	
8. ออสเตรเลีย	1,600	
9. กิอาน่า (ฝรั่งเศส)	1,400	
10. แคนาดา	600	
11. อาร์เจนตินา	500	(ประมาณ)
12. เยอรมัน	150	(ประมาณ)
13. นิวซีแลนด์	100	(ประมาณ)

ผลพวงจากการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ กับการรุกรานของชาวมองโกล ชาวแมนจู และชาวฮั่น ทำให้เกิดสงครามระหว่างม้งกับผู้รุกรานเหล่านี้ครั้งแล้วครั้งเล่า นอกจากนั้นแล้วนโยบาย

การสร้างรัฐชาติและการขูดรีดภาษีจากรัฐบาลกลางและรัฐบาลท้องถิ่น ทำให้ชาวม้งทนไม่ไหวและได้ลุกขึ้นก่อการกบฏหลายครั้งในประวัติศาสตร์จีน แต่ทุกครั้งได้รับการปราบปรามอย่างหนัก โดยเฉพาะกบฏไถ่ผิง กบฏธงแดง-ธงขาว (ค.ศ. 1856-1872) และกบฏฮ่อธงดำนั้นส่งผลโดยตรงต่อการอพยพของชาวม้งจากประเทศจีนเข้าสู่บริเวณภาคเหนือของประเทศไทย เวียดนาม ลาว ไทย และพม่า ในส่วนของดินแดนล้านนาหรือภาคเหนือของประเทศไทยในปัจจุบันนั้น เข้าใจว่าชาวม้งเริ่มอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งระหว่างช่วงต่อคริสต์ทศวรรษ 1800 และ 1900 โดยในบันทึกของชาวตะวันตก พบว่ามีคนม้งตั้งหมู่บ้านอยู่ในจังหวัดตากก่อนหน้าปี ค.ศ. 1929 แล้ว (Bernatzik 1970, Geddes 1976 และ Mottin 1980) และจากเอกสารของกระทรวงศึกษาธิการ โรงเรียนรัฐบาลที่จัดตั้งขึ้นในชุมชนม้งแห่งแรกคือที่บ้านนายเลาต้า หมู่บ้านแม้ว อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก เป็นโรงเรียนประชาบาล สังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ โดยตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2478 หรือปี ค.ศ. 1935 (สุภาวงศ์ และคณะ 2527)

การกระจายตัวของชาวม้งไปยังประเทศต่างๆ ทั่วโลกในเวลาต่อมานั้น เกิดขึ้นภายหลังจากการได้รับชัยชนะของพรรคคอมมิวนิสต์และเข้าครอบครองประเทศลาวในปี พ.ศ. 2518 ทำให้กลุ่มม้งในประเทศลาวที่เคยรบเคียงบ่าเคียงไหล่กับทหาร ซี.ไอ.เอ. ของสหรัฐอเมริกา เพื่อต่อต้านฝ่ายคอมมิวนิสต์ต้องกลายเป็นผู้อพยพเข้ามาอยู่ชั่วคราวในประเทศไทย หลังจากนั้นจึงมีการอพยพไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศที่สาม คือสหรัฐอเมริกา แคนาดา ฝรั่งเศส กิอานาฝรั่งเศส ออสเตรเลีย เยอรมัน และอาร์เจนตินา

ม้งในประเทศไทย

จากการสอบถามผู้สูงอายุของแต่ละตระกูลในหมู่บ้านม้งต่างๆ ทั่วประเทศ สันนิษฐานได้ว่ากลุ่มแรกของบรรพบุรุษชาวม้งน่าจะอพยพข้ามแม่น้ำโขงเข้าสู่ดินแดนที่ปัจจุบันเป็นประเทศไทย ในระหว่างช่วงพุทธศตวรรษ 2390 ถึง 2420 ซึ่งเป็นช่วงระยะเดียวกันกับที่กองทัพของรัฐบาลจีนถูกส่งเข้ามาปราบปรามกองกำลังชนกลุ่มน้อยชาวมุสลิมและอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่ปัจจุบันเป็นมณฑลกุ้ยโจวและมณฑลยูนนานของประเทศจีน อันเนื่องจากรัฐใช้มาตรการเรียกเก็บภาษีแพง ทำให้ชนกลุ่มน้อยในแถบนี้ลุกขึ้นต่อต้าน³

ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่เจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสและอังกฤษเริ่มเข้ามาครอบครองและกำหนดเส้นแบ่งพรมแดนประเทศขึ้นในแถบนี้ ดังนั้น การอพยพหนีสงครามจากจีนและเข้ามาหาพื้นที่ทำมาหากินในบริเวณดังกล่าวจึงไม่ได้เป็นที่รู้จักกันในหมู่บรรพบุรุษม้งในสมัยนั้นว่าตัวเองได้ข้ามเส้นแบ่งพรมแดนของรัฐชาติหรือประเทศใดเข้าสู่ประเทศใดแล้ว แต่ใช้ชื่อสถานที่ทางภูมิศาสตร์เป็นตัวกำหนด เช่น แม่น้ำแดง-แม่น้ำเขียว น้ำทา ภูเขา เมืองฮุน เมืองหงสา แม่น้ำโขง ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า ภูแว ฯลฯ ภายหลังจากที่ชาวม้งได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่แล้ว เส้นแบ่งพรมแดน

ประเทศจึงถูกกำหนดขึ้น โดยจะสังเกตได้จากการที่ยอดดอยสูงต่างๆ ใกล้ชุมชนที่ชาวม้งอยู่นั้น มักจะมีชื่อว่า ดอยฝรั่ง(เศส)ปักธงชาติ (Fuablav tsa ntoo) หรือ ดอยอังกฤษ (Roob Kuablub) เป็นต้น⁴

สามเส้นทางหลักที่บรรพบุรุษชาวม้งอพยพเข้าสู่ดินแดนที่ปัจจุบันเป็นประเทศไทย คือ **เส้นทางแรก** อยู่บริเวณชายแดนจังหวัดน่านและพะเยา ซึ่งมีดอยภูแวและภูลังกาเป็นหลัก จากนั้นกลุ่มที่เข้ามาทางนี้จึงอพยพโยกย้ายต่อไปยังดอยขุนสถาน (จังหวัดน่านและแพร่) ดอยช้าง ดอยอ่างขาง ภูหินร่องกล้า เขาค้อ และดอยลานสาง หรือดอยระแหง (Roob Looj Heem) เป็นต้น ส่วนเส้นทางที่สองนั้นเข้ามาทางภูชี้ฟ้า ดอยผาหม่นและที่ราบระหว่างเมืองเชียงของกับเชียงแสน จากนั้นจึงเข้ามาที่ดอยยาว ดอยช้าง ดอยอ่างขาง ดอยผ้าห่มปก (Laim Phuas Puv) และดอยจ๊กตอก (Laim Caaj Tuj) ในบริเวณประเทศพม่าปัจจุบัน กับเข้ามาที่ดอยเชียงดาว ดอยสุเทพ ดอยอินทนนท์ ดอยปางอุ๋ง ดอยหมากพริก เป็นต้น ส่วนเส้นทางที่สามนั้น ข้ามแม่น้ำโขงทางตอนบน บริเวณประเทศลาวและพม่า เหนือท่าขี้เหล็ก แล้วจึงลงมาทางขุนหัวแม่คำ ซึ่งอยู่ใกล้บ้านหินแตก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย โดยกลุ่มที่เข้ามาเส้นทางนี้เป็นกลุ่มที่เข้ามาทีหลังสุด คือประมาณช่วงทศวรรษ 2480

การเข้ามาตั้งชุมชนของชาวม้งในบริเวณที่เป็นประเทศไทยปัจจุบันในช่วงบุกเบิกนั้น ได้ทำการขออนุญาตผู้นำชุมชนใกล้เคียงที่ตั้งหลักแหล่งอยู่ก่อนแล้ว พร้อมกับการแจ้งให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองท้องถิ่นที่ดูแลพื้นที่นั้นๆ รับทราบ เป็นต้นว่า ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เจ้าเมือง ข้าหลวง ฯลฯ ทั้งนี้ มักจะมีการนำเอาของป่าที่มีค่า เช่น ลูกสัตว์ป่า งาช้าง หนังสัตว์ น้ำผึ้ง ฯลฯ มาเป็นสัญลักษณ์ในการสร้างความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ปกครองระดับท้องถิ่นดังกล่าวด้วย ทั้งนี้ ในระยะแรกนั้นผู้นำชาวม้งในหลายพื้นที่ก็ได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าเมืองและข้าหลวงให้เป็นพญาหรือผู้ใหญ่บ้านเพื่อปกครองดูแลชาวบ้านบนภูเขาด้วย เช่น พญาพิภักดี (บ้านพญาพิภักดี จังหวัดเชียงราย) เป็นต้น

การที่เลือกตั้งชุมชนอยู่เฉพาะบนพื้นที่สูงตามภูเขาหลักๆ ในภาคเหนือของประเทศไทยนั้น เป็นเพราะเหตุผลอย่างน้อยสองประการด้วยกัน คือ **ประการแรก** การเลือกสภาพพื้นที่ดิน ธรรมชาติและอากาศที่เหมาะสมกับการปลูกฝิ่น เพราะวัฒนธรรมการปลูกและใช้ฝิ่นของชาว ม้งและกลุ่มอื่นๆ นั้นเป็นผลที่เกิดตามมาจากกระบวนการล่าอาณานิคม ที่ประเทศเจ้าอาณานิคม ตะวันตกพยายามนำฝิ่นมาแลกเปลี่ยนสินค้าและมอมเมาชาวจีน เพื่อให้สามารถเข้าครอบครองได้ ง่าย จนกระทั่งเกิดสงครามถึงสองครั้งในจีน ในช่วงปี พ.ศ. 2382-2385 ดังนั้น ฝิ่นจึงเป็นผลผลิตทางการเกษตรหลักเพียงชนิดเดียวที่สามารถขายเป็นเงินสดได้ในเวลาที่ชาวม้งอพยพเข้ามาสู่ ประเทศไทย แม้ว่าภายหลังจากที่รัฐบาลออกกฎหมายห้ามการค้าและเสพฝิ่นทั่วประเทศซึ่งมีผล บังคับตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2502 เป็นต้นมา แต่ความต้องการฝิ่นของประเทศและโลกยังคงมี

ต่อมา ประการที่สอง ในยุคก่อนทศวรรษ 2500 นั้น มีโรคระบาดหลายอย่างที่เป็อุปสรรคต่อการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างคนบนพื้นที่สูงกับในพื้นที่ราบ เช่น ไข้ทรพิษ โรคเรื้อน ไข้มาเลเรีย ที่ทำให้คนเฒ่าคนแก่ชาวม้งในยุคนั้นอธิบายสาเหตุของการเจ็บป่วยจากโรคต่างๆ เหล่านี้ โดยเฉพาะไข้มาเลเรีย ว่าเป็นเพราะถูกผีทุ่งนาและแอ่งน้ำในพื้นที่ราบกระทำ ฉะนั้นพื้นที่ราบลุ่มจึงไม่อยู่ในความสนใจของชาวม้งในการตั้งถิ่นที่อยู่อาศัย

จนกระทั่งเหตุการณ์ทั้งสองอย่างข้างต้นเปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับมีสถานการณ์การแทรกซึมของคอมมิวนิสต์ในพื้นที่หมู่บ้านม้ง โดยเฉพาะในจังหวัดเชียงราย น่าน เพชรบูรณ์และตาก ชาวม้งที่ไม่ฝักใฝ่ระบอบอุดมการณ์ดังกล่าวจึงได้อพยพหลบหนีเข้ามาตั้งชุมชนอยู่ในบริเวณพื้นที่ราบ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2511 เป็นต้นมา จากนั้นเมื่อมีคนรุ่นใหม่เข้ามาเรียนหนังสือและประกอบอาชีพในเมืองมากขึ้น โดยเฉพาะภายหลังช่วงทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา การอพยพเข้ามตั้งถิ่นฐานในเมืองของชาวม้งจึงมีมากขึ้นตามลำดับ เฉพาะในเมืองเชียงใหม่และอำเภอใกล้เคียงนั้นพบว่ามมีประมาณ 1,400 คน (ประสิทธิ์ ขวัญชีวันและปนัดดา 2546)

ตารางที่ 2 การกระจายตัวของชุมชนและประชากรม้งในประเทศไทย ปี 2546

จังหวัด	กลุ่มบ้าน	ครัวเรือน	ชาย	หญิง	รวม
ตาก	43	3,909	16,000	16,087	32,087
เชียงราย	45	3,868	15,444	15,073	30,517
น่าน	29	3,052	12,238	12,820	25,058
เชียงใหม่	57	2,946	12,508	12,387	24,895
เพชรบูรณ์	23	2,046	7,317	7,341	14,658
พิษณุโลก	9	1,011	3,471	3,429	6,900
พะเยา	13	1,043	3,967	3,978	7,945
แม่ฮ่องสอน	15	364	2,007	1,886	3,893
กำแพงเพชร	6	417	1,520	1,600	3,120
แพร่	3	282	1,223	1,196	2,419
ลำปาง	6	149	506	477	983
เลย	1	134	454	463	917
สุโขทัย	3	66	305	258	563

รวม	253	19,287	76,960	76,995	153,955

ที่มา: ทำเนียบชุมชนบนพื้นที่สูงในประเทศไทย ปี 2545 (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ 2545)
ชุมชนม้งดอยปุย

เส้นทางการอพยพของบรรพบุรุษของชาวม้งผู้ก่อตั้งบ้านดอยปุย แบ่งออกเป็นสองเส้นทางด้วยกัน เส้นทางแรกอพยพมาจากประเทศจีนผ่านมาทางประเทศพม่า ซึ่งขณะนั้นตั้งชุมชนอยู่ในพื้นที่ดอยซีเหล็กบริเวณใกล้ดอยอ่างขางที่เป็นเขตชายแดนไทย-พม่าในปัจจุบัน จากนั้นจึงทยอยอพยพเดินทางเข้าอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน อำเภอแม่แตง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ กระทั่งประมาณปลายทศวรรษ 2470 จึงได้จัดตั้งชุมชนบ้านป่าคาขึ้นที่บริเวณกลางดอยสุเทพ-ปุย กลุ่มชาวบ้านดอยปุยในปัจจุบันที่มาจากเส้นทางนี้เป็นกลุ่มตระกูลอย่างกับตระกูลว่าง ทั้งนี้ จากการยืนยันของนายจังก๊ะ หาง ซึ่งขณะนี้ (พ.ศ. 2547) อายุ 86 ปี ที่ว่าครอบครัวได้อพยพออกจากดอยอ่างขางเมื่อตัวเองอายุ 2 ขวบ โดยมาหยุดพักทำมาหากินระหว่างทางเพียงไม่กี่ปีก็เข้ามาตั้งชุมชนอยู่ในบริเวณนี้ เมื่อเกิดสงครามญี่ปุ่น (สงครามโลกครั้งที่สอง พ.ศ. 2485-88) นั้น ชาวม้งได้มาตั้งรกรากอยู่ที่นั่นหลายปีแล้ว ส่วนเส้นทางที่สอง อพยพข้ามแม่น้ำโขงมาที่บริเวณดอยผาหม่นและดอยยาว แล้วจึงข้ามทุ่งราบเชียงรายได้มาตั้งรกรากอยู่ที่ดอยช้าง จนกระทั่งมาปักหลักอยู่ที่บ้านดอยปุยในที่สุด

ประมาณ 3 ปีก่อนที่จะมีการจัดตั้งชุมชนบ้านดอยปุยในพื้นที่ปัจจุบันนั้น ชาวม้งประมาณ 5 หลังคาเรือน จากบ้านป่าคาได้มาทำไร่และสร้างกระท่อมสำหรับพักอาศัยเพื่อทำไร่ โดยอยู่ห่างจากบริเวณหมู่บ้านดอยปุยในปัจจุบันเป็นระยะทางประมาณ 2-3 กิโลเมตรเท่านั้น กระทั่งเมื่อเกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งแล้วรัฐบาลได้ส่งเจ้าหน้าที่ทหารและตำรวจขึ้นไปปราบปรามการค้าฝิ่นของชาวจีนคนะชาติที่มาอาศัยชุมชนบ้านป่าคาเพื่อเป็นจุดพักคาราวานค้าฝิ่นและทำการต้มฝิ่นดิบในปี พ.ศ. 2494 จึงทำให้ชาวม้งที่ขณะนั้นยังคงอยู่บ้านป่าคาได้รับผลกระทบและได้อพยพมาจัดตั้งชุมชนใหม่ในพื้นที่ไร่ของตนเอง จากนั้นในปีต่อมาชาวม้งจากบ้านป่าคากลุ่มอื่นที่ได้กระจัดกระจายไปหลบภัยอยู่ในไร่ในสวนของตัวเองจึงได้ย้ายเข้ามาสมทบด้วย จนกลายเป็นชุมชนบ้านดอยปุยในปี พ.ศ. 2496

ในขณะนั้นชุมชนบ้านดอยปุยมีทั้งกลุ่มม้งจั่วะ (Moob Ntsuab) และม้งเดื่อะ (Hmoob Dawb) ประกอบด้วยตระกูลอย่าง ว่างและลี รวมประมาณ 30 หลังคาเรือน ในระยะต่อมามีชาวจีนทั้งที่เป็นจีนฮ่อที่แต่เดิมอยู่ด้วยกันที่ป่าคา จากในเมืองเชียงใหม่ และกลุ่มจีนคนะชาติจากอำเภอฝางทยอยอพยพเข้ามาสมทบ ในขณะที่กลุ่มม้งเดื่อะในหมู่บ้านนี้ส่วนหนึ่งได้อพยพไปจัดตั้งชุมชนใหม่ที่บ้านขุนช่างเคี่ยน ซึ่งเป็นพื้นที่ทำไร่ของตนเอง จนกลายเป็นชุมชนบ้านช่างเคี่ยนในปัจจุบัน หลังจากนั้น ประมาณปี พ.ศ. 2515 มีชาวม้งตระกูลว่างกลุ่มหนึ่งที่เคยอยู่บ้านป่าคา แต่ได้อพยพ

ไปอยู่ที่ดอยคำ ได้อพยพกลับเข้ามาสมทบด้วย และในระยะต่อๆ มามีม้งตระกูลหาง ผ่อ ย่าง และซ่ง หยอยอพยพมาจากชุมชนม้งทั้งในต่างอำเภอและต่างจังหวัดเข้ามาสมทบด้วย

ทางด้านการทำมาหากินนั้น หลังจากรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นชุมชนบ้านดอยปู่ขึ้นในปี พ.ศ. 2496 แล้ว ชาวบ้านยังคงมีวิถีชีวิตไม่ต่างจากเดิม กล่าวคือ ยังคงมีวิถีการผลิตเพื่อยังชีพด้วยข้าว ไร่ ข้าวโพดและฝิ่น เป็นหลัก แม้ว่ารัฐได้ประกาศให้เป็นพื้นที่ป่าหวงห้ามด้วยพระราชกฤษฎีกาเมื่อ ปี พ.ศ. 2492 แล้วก็ตาม ต่อมาในปี พ.ศ. 2501 กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนเขต 5 ได้ ก่อตั้งโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนสงเคราะห์ 11 ดอยปู่ขึ้นในชุมชน ซึ่งถือเป็นการพัฒนา ชุมชนครั้งแรก กระทั่งปี พ.ศ. 2505 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้พระราชทานทรัพย์จำนวน 30,000 บาท เพื่อปรับปรุงและพระราชทานนามใหม่เป็น “โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 1” ในช่วง เดียวกันนี้เองเริ่มมีการสร้างพระตำหนักกุฎิพงคราชนิเวศน์และปรับโฉมถนนเข้าไปเกือบถึงชุมชนแล้ว ทำให้ชาวม้งเริ่มได้รับความสนใจจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระราชวงศ์ กับทั้งจาก เจ้าหน้าที่ของรัฐมากขึ้น โดยเฉพาะโครงการพระราชดำริของในหลวงที่กลายมาเป็น “โครงการ หลวง” ก็เริ่มต้นที่หมู่บ้านนี้ ซึ่งในระยะต่อมามีผลอย่างมากต่อการยอมรับการปลูกพืชทดแทนฝิ่น ประเภทพืชเมืองหนาวของพสกนิกรบนพื้นที่สูงมาจนกระทั่งปัจจุบันด้วย นอกจากนี้ นั้นแล้วการที่ บ้านม้งดอยปู่ตั้งอยู่ในเส้นทางเดียวกันกับแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ คือวัดพระธาตุดอยสุเทพและ พระตำหนักกุฎิพงคราชนิเวศน์ จึงทำให้กลายเป็นหมู่บ้านที่มีนักท่องเที่ยวนิยมขึ้นไปเที่ยวกัน

ปัจจุบันชุมชนดอยปู่มีจำนวนครัวเรือนม้งทั้งหมด 109 ครัวเรือน รองลงมาเป็นกลุ่ม พ่อค้าแม่ค้าคนพื้นราบ จำนวน 13 ครัวเรือน คนจีนฮ่อ 7 ครัวเรือน กะเหรี่ยง 4 ครัวเรือน ญี่ปุ่น 1 ครัวเรือน และเนปาล 2 คน รวมจำนวนประชากรทั้งหมด 1,391 คน ในชุมชนมีร้านขายของที่ ระลึกให้นักท่องเที่ยว ทั้งที่เป็นสิ่งปลูกสร้างถาวรและการตั้งโต๊ะชั่วคราว รวมทั้งหมดประมาณ 135 ร้าน ประเภทของสินค้าหลักที่ขายนั้นมีตั้งแต่เสื้อผ้าพื้นราบ เสื้อผ้าชุดม้ง ตุ๊กตาเรซิน เหยียน บูราณ ยาสมุนไพร ผลไม้ดอง ภาพที่ระลึก เครื่องประดับ ฯลฯ ส่วนร้านขายอาหารนั้นมีทั้งหมด 11 ร้านด้วยกัน นอกจากนี้หมู่บ้านแล้วชาวบ้านยังออกมาค้าขายที่พระตำหนักกุฎิพงคราชนิเวศน์ วัดพระธาตุดอยสุเทพ ในเมืองเชียงใหม่ ตามตลาดนัดและสถานที่ท่องเที่ยวหลักทั่วประเทศ โดย ในส่วนของที่อยู่อาศัยนั้นมีหลายครัวเรือนที่มีบ้านอยู่ในเมืองเชียงใหม่ แต่ครัวเรือนใหญ่ หรือ สถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมนั้นยังคงเป็นที่หมู่บ้าน

การที่ชุมชนม้งดอยปู่ถูกประกาศให้เป็นเขตอุทยานแห่งชาติ การที่อยู่ใกล้เมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของส่วนราชการและธุรกิจในภาคเหนือตอนบน รวมทั้งการที่ตั้งอยู่บนเส้นทาง ของการท่องเที่ยวที่ต่อเนื่องจากพระธาตุดอยสุเทพและพระตำหนักกุฎิพงคราชนิเวศน์ ดังนั้น ความสัมพันธ์ที่ชาวม้งดอยปู่มีกับรัฐและคนภายนอกจึงมากกว่าชุมชนม้งอื่นๆ ประการสำคัญคือ ชาวม้งในชุมชนดอยปู่ได้อาศัยประเภทหรือรูปแบบการค้าต่างๆ นับตั้งแต่การค้าฝิ่น การค้าพืช

เชิงพาณิชย์ การค้าขายของที่ระลึกให้นักท่องเที่ยว และสุดท้ายคือการค้าขายหัตถกรรมผ้าปักและ
เสื้อกันหนาวม้งด้วยตนเอง เป็นทั้งกลไกในการต่อรองกับรัฐ เกื้อกูลซึ่งกันและกันในธุรกิจ
การค้ากับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ รวมทั้งการต่อยอดและสร้างใหม่
ซึ่งอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นความทรงจำร่วมทางประวัติศาสตร์ เพื่อเชื่อมโยงกับพี่น้องม้ง
ด้วยกันที่อาศัยอยู่ในประเทศต่างๆ

---

¹ ภายหลังจากที่อังกฤษและเจ้าอาณานิคมอื่นๆ จากยุโรปนำฝิ่นเข้าไปในจีนมากขึ้น ทำให้คนจีนกลายเป็นผู้เสพฝิ่นจำนวนมาก ผู้ปกครองในยุคนั้นจึงใช้มาตรการต่างๆ ในการกำจัดฝิ่น อันนำมาสู่การเกิดขึ้นของสงครามฝิ่นถึงสองครั้งในดินแดนจีน คือระหว่างปี ค.ศ. 1840-42 (พ.ศ. 2383-85) และปี ค.ศ. 1856-60 (พ.ศ. 2399-2403)

² คำในภาษาม้งในที่นี้จะใช้ระบบตัวเขียน RPA (Romanized Popular Alphabet) ซึ่งร่วมกันสร้างขึ้นโดยกลุ่มมิชชันนารีชาวตะวันตกที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนากับชาวม้งในประเทศลาว เมื่อปี พ.ศ. 2496 (ค.ศ. 1953)

³ ชาวจีนเรียกสงครามดังกล่าวว่าเป็นสงครามกบฏชาวเหมียว ส่วนชาวม้งในเมืองไทยเรียกว่า Suav Faj Chij และคนม้งในมณฑลยูนนานเรียกว่าสงครามธงแดง-ธงขาว เพราะกองทัพฝ่ายรัฐบาลใช้ธงสีแดงและเหลืองเป็นสัญลักษณ์ ส่วนกองทัพชนกลุ่มน้อยใช้ธงสีขาว

⁴ คำว่า Kuablub (กัวะลู๊วะ) เป็นคำเรียกชาวอังกฤษตามที่คนพื้นราบในภาคเหนือใช้กัน คือคำว่า “กุลลา”

บทที่ 2

การผลิตและค้ายาเสพติด

ในบริบทของการค้ายาเสพติด นับตั้งแต่ยุคที่ชาวม้งยังผลิตและค้าฝิ่นมาถึงยุคการระบาดของเฮโรอีนและยาบ้า อัตลักษณ์ของชาวม้งบ้านดอยปุยและที่อื่นๆ ได้ถูกนำมาสร้างให้คู่กับยาเสพติดครั้งแล้วครั้งเล่า ทั้งโดยคนภายนอกและชาวม้งเอง ดังนั้น เนื้อหาในบทนี้จึงเน้นการตอบคำถามว่าอัตลักษณ์ของชาวม้งได้ถูกสร้างให้คู่กับยาเสพติดอย่างไร? โดยผ่านกระบวนการอะไรบ้าง? และความสัมพันธ์ระหว่างชาวม้งกับกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการค้ายาเสพติดนั้นเป็นอย่างไร? โดยเฉพาะความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชาวม้งดอยปุยกับอุทยานแห่งชาติ

อัตลักษณ์ของม้งกับยาเสพติด

อัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์นั้นมีลักษณะที่หลากหลาย ปรับเปลี่ยนไปมาอยู่ตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับว่าใครจะเป็นผู้ชิงการนิยาม เช่นเดียวกัน ในส่วนของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยเฉพาะชาวม้งในหมู่บ้านดอยปุยนั้นก็มียุทธศาสตร์อัตลักษณ์ แต่อัตลักษณ์ของการเป็นผู้ผลิตและค้ายาเสพติดนั้นนับอัตลักษณ์อย่างหนึ่งที่มีความโดดเด่นและเคียงคู่กันมายาวนาน ประการสำคัญคือในระยะแรกนั้นอัตลักษณ์ดังกล่าวถูกสร้างและใช้โดยคนภายนอกเพื่อที่จะกีดกันให้ชาวม้งกลายเป็น "คนอื่น" ที่ก่อปัญหาให้กับประเทศชาติด้วยเรื่องยาเสพติด แต่ในทางกลับกัน เมื่อระยะเวลาเปลี่ยนไป อัตลักษณ์ดังกล่าวกลับถูกสร้างและใช้โดยทั้งคนม้งเองและคนภายนอกเพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว

“พวกแม้วและเข้าอาศัยอยู่ในที่ๆ สูงที่สุด และโดยทั่วๆ ไปแล้วฝิ่นดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่มีบทบาทต่อการเศรษฐกิจของ ๒ เผ่านี้มากกว่าของเผ่าอื่นๆ คนทั้ง ๒ เผ่านี้ยังเป็นนักปลูกฝิ่นที่ชำนาญมากที่สุดด้วย.....

....พวกแม้ว และดูเหมือนจะรวมพวกเข้าด้วยนั้นได้เข้ามาอยู่ในประเทศไทยเมื่อเร็วๆ นี้ พร้อมกับนำเอาประเพณีการปลูกฝิ่นเข้ามาด้วยและพวกเขาจะพยายามหาพื้นที่เหมาะสมที่สุดสำหรับปลูกฝิ่น.... พวกแม้วจะพยายามครอบครองและเป็นเจ้านาย โดยการหาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติให้หมดไปแล้วก็ละทิ้งไปหาที่อื่นต่อไป เราเชื่อว่าพฤติกรรมแบบนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากที่ถือเอาการปลูกฝิ่นเป็นเรื่องสำคัญ (คณะสำรวจสหประชาชาติ 2510: 50-51)

แม้ว่ารายงานการสำรวจความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคมในอาณาบริเวณปลูกฝิ่นของประเทศไทย ที่ดำเนินการโดยคณะสำรวจสหประชาชาติ ระหว่างปี พ.ศ. 2508-2509 ดังกล่าวจะมีความมุ่งหมายเพื่อหาวิธีกำจัดการปลูกฝิ่นของกลุ่มคนบนที่สูงในภาคเหนือของประเทศไทยให้

หมดไป แต่เนื้อหาในรายงานดังกล่าวนับว่าเป็นหนึ่งในกระบวนการทำให้ฝิ่นกลายเป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง อันเป็นการผลักดันให้ม้งกลายเป็นคนชายขอบในสังคมไทยและนานาชาติ โดยปฏิบัติการผ่านรูปแบบ กระบวนการและองค์กรต่างๆ เป็นต้นว่า คำปราศรัยของนักการเมืองและผู้นำประเทศเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นจากม้งและกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อย (ประภาส 2509, สุวรรณ 2510) รายงานการสำรวจทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของชาวเขา (กรมประชาสงเคราะห์ 2509, คณะสำรวจสหประชาชาติ 2510) และเอกสารทางวิชาการเกี่ยวกับวิถีการผลิต (Geddes 1970, 1976) ในระยะต่อมาจึงถูกตอกย้ำให้เข้มข้นสู่การรับรู้ของผู้คนในสังคมไทยและนานาชาติโดยผ่านปฏิบัติการของโครงการพัฒนาที่สูงต่างๆ ที่เน้นการส่งเสริมการปลูกพืชทดแทนฝิ่น การปราบปรามการปลูกฝิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูง การเปิดศูนย์บำบัดยาเสพติด การสุขภาพฝิ่นและยาเสพติดอื่นในชุมชนบนที่สูงเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว เนื้อหารายละเอียดที่ใช้สื่อสารในพิธีกรรมขี้ฝิ่น หรือแม้กระทั่งความเป็น “ม้งยาบ้า” ที่มักปรากฏในการรายงานข่าวของสื่อประเภทต่างๆ ในปัจจุบัน เป็นต้น

กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของชาวม้งกับยาเสพติดดังกล่าวเกิดขึ้นในยุคของโลกสมัยใหม่ที่มีระบบเทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัยและกระจายไปยังผู้บริโภคได้อย่างรวดเร็วและกว้างไกล นอกจากนั้นแล้วยังเป็นการนำเสนอเพียงด้านเดียวที่มีลักษณะของภาพนิ่งที่ไม่เห็นบริบททางประวัติศาสตร์และปัจจัยรอบด้าน จึงทำให้ผู้ที่ได้รับข้อมูลข่าวสารเข้าใจแต่ภาพในด้านลบ อันมีผลต่อความรู้สึกที่เกลียดชังตามมา ทั้งๆ ที่ในความเป็นจริงนั้นชาวม้งและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่เคยปลูกฝิ่นกลายเป็นเพียงฐานกำลังสำคัญในการผลิตฝิ่นดิบให้กับเจ้าอาณานิคมตะวันตกที่ต้องการมอมเมาผู้คนในแถบนี้เพื่อที่จะเข้ายึดครองกับทำการค้ากำไร รวมทั้งนายทุนและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ฉกฉวยเอาผลประโยชน์จากกระบวนการค้าและเก็บภาษีฝิ่น แต่เมื่อผลพวงของฝิ่นได้ทำให้เกิดปัญหามากมายไปกระทบยังผู้คนและสังคมของประเทศตะวันตกอย่างยุโรปและสหรัฐอเมริกา จึงได้หันกลับมาหาวิธีการแก้ไขที่ต้นเหตุ ซึ่งมีชาวม้งและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือของประเทศไทย อันเป็นส่วนหนึ่งของดินแดน “สามเหลี่ยมทองคำ” เป็นผู้ปลูกหลักทั้งนี้ โดยปฏิบัติการผ่านองค์การสหประชาชาติและรัฐบาลไทย ประการสำคัญคือ วาทกรรมของการสร้างอัตลักษณ์ให้ฝิ่นคู่กับชาวม้งและกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยอื่นๆ นั้นถูกนิยามและตอกย้ำโดยคนภายนอกที่เป็นผู้หวังดี ผู้เชี่ยวชาญ นักพัฒนา นักวิชาการและสื่อมวลชนอยู่ตลอดเวลา

แม้ในยุคที่การปลูกฝิ่นได้หมดสิ้นไปจากชุมชนม้ง แต่พวกเขายังถูกกระบวนการทางสังคมดังกล่าวประทับตราให้เป็นตัวการสำคัญในคำเฮอร์อีนและยาบ้าที่ผลิตโดยคนอื่นตามแนวชายแดนแล้วส่งผ่านมายังชุมชนม้งและชุมชนบนที่สูงอื่นๆ เพื่อเข้าไปสู่กลุ่มเป้าหมายในเมืองทั่วประเทศแน่นอนว่าในกระบวนการค้ายาเสพติดชนิดใหม่นี้มีทั้งนายทุนและเจ้าหน้าที่ของรัฐบางคนที่หนุนอยู่เบื้องหลัง แต่สื่อซึ่งเป็นผู้มีบทบาทอย่างมากในการนิยามอัตลักษณ์กลับไม่กล้าที่จะแตะต้องคน

เหล่านี้ ฉะนั้น มังและกลุ่มคนชายขอบอื่นๆ จึงกลายเป็นแพะรับบาปเช่นเดียวกับกรณีของฝิ่นในอดีต

กรณีของดอยปุย เนื่องจากเป็นชุมชนม้งที่อยู่ใกล้ตัวเมืองเชียงใหม่ที่สุด ดังนั้น เมื่อมีประเด็นเรื่องยาเสพติด นับตั้งแต่ฝิ่น เฮโรอีน จนถึงยาบ้า ผู้คนภายนอก ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่ต่างประเทศ เจ้าหน้าที่ของรัฐ นักวิชาการและสื่อมวลชนต่างก็เข้าไปแสวงหาข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และถ่ายภาพชีวิตความเป็นอยู่เพื่อที่จะนำมาประกอบในการอธิบายสถานการณ์ โดยทั่วไปของชาวม้งและกลุ่มคนบนที่สูงอื่นๆ ในภาคเหนือ จึงกลายเป็นหนึ่งในหมู่บ้านหลักที่มีส่วนในการทำให้คนภายนอกสร้างซึ่งอัตลักษณ์ของการเป็นผู้ผลิตและผู้ค้ายาเสพติดแก่ชาวม้ง

อย่างไรก็ตาม ด้วยความที่หมู่บ้านดอยปุยอยู่ใกล้ส่วนราชการและได้กลายมาเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว การตอบโต้ของชาวบ้านจึงออกมาในรูปของการร่วมมือปราบปรามและการชิงการนิยามความหมายของฝิ่นให้กลายเป็นอัตลักษณ์ของชาวม้งที่น่าท่องเที่ยว กล่าวคือ ในช่วงที่รัฐกำลังส่งเสริมพืชทดแทนฝิ่นและทำการปราบปรามการปลูกฝิ่นอย่างเอาจริงเอาจังนั้น ชาวบ้านดอยปุยได้ตอบสนองนโยบายของรัฐโดยการนำเอาเมล็ดพันธุ์ฝิ่นและอุปกรณ์การเสฟฝิ่นมามอบให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง แล้วจัดพิธีเผากลางหมู่บ้าน ทั้งนี้ เพื่อให้สังคมภายนอกได้รับรู้ในวงกว้างมากขึ้น ชาวบ้านได้เชิญนักข่าวเข้าร่วมสังเกตการณ์ในแต่ละครั้งด้วย ดังที่หนังสือพิมพ์ไทยนิวส์ ซึ่งเป็นสื่อระดับท้องถิ่นในภาคเหนือพาดหัวข่าว “แม้ดอยปุยทำगे มอบพันธุ์ฝิ่นให้นายอำเภอ ดสุบ-เลิกทั้งหมู่บ้าน” (30 มิถุนายน 2527) กรณีของชาวดังกล่าววนนอกจากจะเป็นความตั้งใจของชาวบ้าน โดยเฉพาะในส่วนของผู้นำในช่วงนั้นที่อยากให้การกระทำของตนและชาวบ้านเป็นที่รับรู้กันของเจ้าหน้าที่รัฐและคนพื้นราบในวงกว้างแล้ว หนังสือพิมพ์ยังกลายเป็นกลไกของสื่ออย่างหนึ่งที่มีบทบาทในการสร้างและนำเสนออัตลักษณ์ “ความเป็นม้งกับยาเสพติด” ออกไปสู่สังคมโดยรวมด้วย

ต่อมาในยุคที่มีการระบาดของเฮโรอีนและยาบ้าเข้ามาสู่สังคมไทยโดยรวมนั้น ชุมชนม้ง โดยเฉพาะบ้านดอยปุยและหมู่บ้านใกล้เคียงในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอแมริม ได้กลายเป็นหมู่บ้านหลักที่สื่อมวลชนเข้าไปทำข่าวแล้วนำเสนอต่อสังคมภายนอก ด้วยเพราะตั้งอยู่ใกล้ตัวเมืองเชียงใหม่และมีความสะดวกในการเดินทางเข้าไป กับทั้งเป็นพื้นที่ปฏิบัติงานหลักของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ทั้งนี้ อัตลักษณ์ของม้งกับยาเสพติดที่ถูกสร้างขึ้นในบริบทของพื้นที่ดังกล่าว สัมพันธ์กับกรณีของการเกิดปัญหายาเสพติดและพยายามทำให้กลายเป็นข่าวใหญ่ในชุมชนม้งอื่นๆ ด้วย เช่น ที่วัดถ้ำกระบอกในจังหวัดสระบุรี กับที่อำเภอพบพระในจังหวัดตาก อัตลักษณ์ของการเป็น “ม้งยาบ้า” ที่สื่อประเภทหนังสือพิมพ์ใช้อย่างไม่ระมัดระวังจึงกลายเป็นการสร้างภาพในทางลบแก่ชาวม้งโดยทั่วไปด้วย

ในส่วนของการสร้างอัตลักษณ์โดยชาวบ้านนั้น เมื่อธุรกิจขายของที่ระลึกให้นักท่องเที่ยวเริ่มเติบโตขึ้น ผืนไผ่ได้กลายมาเป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวม้งที่นำมาขายเป็นรายได้ในหมู่บ้าน โดยในช่วงแรก คือประมาณ พ.ศ. 2515-2530 ที่ยังมีการลักลอบปลูกฝิ่นในหมู่บ้านและที่อื่นอยู่นั้น ชาวบ้านได้นำเอาผลฝิ่นแห้งมาชุบสีแล้ววางขายเป็นของที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยว นอกจากนั้นแล้ว ยังมีการนำมาสกรีนลงบนเสื้อยืดเพื่อขายให้กับนักท่องเที่ยวด้วย สินค้าสองอย่างนี้วางขายทั้งที่ในหมู่บ้านและที่ตลาดไนท์บาร์ชาในเมืองเชียงใหม่ ในช่วงที่ยังสามารถหาฝิ่นดิบได้ง่ายนั้น ชาวบ้านบางคนในหมู่บ้านได้ฉวยโอกาสแอบเปิดบริการให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับของจริงด้วยการสูบฝิ่น ต่อมาเมื่อมีการสร้างพิพิธภัณฑ์ชาวเขาและสวนน้ำตกขึ้นในหมู่บ้าน ดอกฝิ่นสดได้กลายมาเป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่งของทั้งสองสถานที่ในการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เสียค่าผ่านประตูเข้าไปเยี่ยมชม ดังป้ายชักชวนที่ติดอยู่ที่ประตูทางเข้าว่า “ดอกไม้ง่ายหาได้ยาก แต่ดอกฝิ่นหาได้ยาก” ฉะนั้น โดยปฏิบัติการเหล่านี้ของชาวบ้านจึงเป็นการชวนชิงใช้ประโยชน์ของฝิ่นและการนิยามความหมายของมันเสียใหม่ให้กลายเป็นสิ่งที่น่าสัมผัส ทั้งๆ ที่ฝิ่นได้ถูกรัฐทำให้กลายเป็นของที่ผิดกฎหมาย แต่ชาวบ้านก็สามารถทำให้กลายเป็นสินค้าที่สร้างรายได้อย่างถูกกฎหมายในบริบทของการท่องเที่ยว

รูปที่ 1 ป้ายชักชวนให้เข้าไปดูดอกฝิ่นในสวน

บริบททางประวัติศาสตร์และสภาพแวดล้อมที่ทำให้ม้งคู่กับยาเสพติด

เช่นเดียวกับชุมชนม้งอื่นๆ ในประเทศไทย เหตุผลประการสำคัญอย่างหนึ่งที่ผู้นำชุมชนม้งคอยปยุตเลือกตั้งชุมชนอยู่บนดอยสูงในช่วงกลางพุทธศตวรรษ 2490 ก็เพื่อต้องการสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศที่เหมาะสมกับการปลูกฝิ่น ทั้งนี้ นอกจากการสนับสนุนของรัฐบาลไทยให้ชาวม้งและคนบนที่สูงอื่นๆ ปลูกฝิ่นเพื่อป้อนผู้เสพซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีนอพยพในพื้นที่ราบ ด้วยสาเหตุที่ช่วงนั้นเกิดสงครามโลก ทำให้ไม่สามารถนำฝิ่นเข้าจากประเทศตะวันตกออกกลางได้เพียงพอ

แล้ว การปลูกฝิ่นของชาวม้งยังเป็นผลพวงจากการที่เจ้าอาณานิคมตะวันตกนำฝิ่นมาเผยแพร่เพื่อ
มอมเมาชาวจีน โดยมีเป้าหมายที่จะเข้าครอบครองประเทศจีนให้ได้ อย่างไรก็ตาม ในบริบทของ
ชุมชนม้งดอยปุยนั้น นอกจากฝิ่นแล้วชาวม้งยังได้รับผลกระทบจากกระบวนการค้าเฮโรอีนและ
ยาบ้าอีกด้วย

การที่ผู้นำกลุ่มแม่ของชุมชนดอยปุยในยุคของการตั้งหมู่บ้านเลือกตั้งชุมชนอยู่บนดอยสุ
เทพ-ปุยนั้น นอกจากกลัวการระบาดของไข้ทรพิษ (Qhwa Maaaj Qhwa Taum) มาลาเรีย (Npaws)
และโรคติดต่ออื่นๆ แล้ว เหตุผลประการสำคัญที่สุดคือการเลือกพื้นที่บนภูเขาสูงที่มีอากาศเย็นและ
มีสภาพของดินกับพรรณไม้ธรรมชาติที่เหมาะสมกับการปลูกฝิ่น (ดูรายละเอียดใน Geddes 1976)
โดยนายบัวเหง อดีตหนึ่งในแกนนำของกลุ่มตระกูลอย่างเล่าถึงคำพูดของคนรุ่นบุกเบิกในหมู่บ้านว่า

คนเฒ่าคนแก่ที่เป็นผู้นำในยุคนั้นเล่าให้ลูกหลานฟังว่าเมื่อพวกเขาอพยพ
จากดอยอ่างขาง ดอยช้างและอื่นๆ มาที่ดอยสุเทพนั้น พวกเขาเดินทางผ่าน
พื้นที่ราบแม่แตง แม่ริมและเชียงใหม่ ซึ่งมีชุมชนคนพื้นราบตั้งอยู่น้อยมาก
แต่พื้นที่ราบเหล่านั้นก็ไม่ได้อยู่ในสายตาของพวกเขาที่จะตั้งชุมชน พวกเขา
กลับมุ่งหน้าไปยังยอดเขาสูงสีเขียวที่มีอากาศเย็นและพืชพรรณธรรมชาติที่
เหมาะสำหรับการปลูกฝิ่นแทน

แม้ว่าในระยะก่อนหน้านั้นรัฐบาลไทยจะมีนโยบายเกี่ยวกับการเสพ การค้าและการปลูก
ฝิ่นที่เปลี่ยนไปมาอยู่ตลอดเวลา แต่ในช่วงปลายพุทธศตวรรษ 2480 ที่คนรุ่นบุกเบิกได้มาตั้ง
ชุมชนอยู่ที่ปางหมอกกับป่าคา ซึ่งอยู่ระหว่างบ้านดอยปุยกับแม่สาใหม่ในปัจจุบัน จนถึงช่วงต้นพุทธ
ศตวรรษ 2490 ที่อพยพมาตั้งชุมชนอยู่ที่บ้านดอยปุยนั้น เป็นช่วงรัฐบาลส่งเสริมให้คนบนที่สูงปลูก
ฝิ่นอย่างถูกต้องตามกฎหมาย (ดูตัวอย่างใบอนุญาตปลูกฝิ่น) กับการซื้อฝิ่นดิบมาจากประเทศ
เพื่อนบ้านเพื่อนำมาป้อนโรงงานฝิ่นที่มีอยู่ทั่วประเทศ ด้วยปัญหาที่ว่าฝิ่นดิบขาดแคลนอย่างมากใน
เมืองไทย เพราะเกิดสงครามโลกถึงสองครั้ง ทำให้การเดินทางเพื่อการค้าระหว่างประเทศเป็นไป
ด้วยความยากลำบากและการขาดแคลนเรือสำหรับบรรทุกฝิ่นมาจากประเทศตะวันออกกลาง

อย่างไรก็ตาม การปลูกฝิ่นของชาวม้งและกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงในภาคเหนือของประเทศ
ไทยนั้นมีมายาวนาน ตั้งแต่สมัยที่บรรพบุรุษของพวกเขาอาศัยอยู่ในดินแดนที่ปัจจุบันเป็นประเทศ
จีน จากการค้นคว้าของ Geddes (1976: 204) และ Tapp (1986:21) ประมาณการว่าอยู่ระหว่าง
ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษ 1800 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษ 1900 ที่ชาวม้งในประเทศจีนเริ่มรับเอาฝิ่น
มาปลูกเป็นพืชเศรษฐกิจหลัก โดยได้รับอิทธิพลจากนโยบายของรัฐบาลจีนที่หันมาส่งเสริมให้มีการ
ปลูกในประเทศแทนการให้อังกฤษนำเข้า ทั้งนี้ เพราะช่วงดังกล่าวเป็นช่วงหลังจากที่จีนแพ้สงคราม
ฝิ่นต่ออังกฤษถึงสองครั้ง คือระหว่างปี ค.ศ. 1840-42 (พ.ศ. 2383-85) และปี ค.ศ. 1856-60 (พ.ศ.
2399-2403) ทำให้อังกฤษสามารถส่งฝิ่นดิบจากตะวันออกกลางเข้าไปในจีนได้ตามจำนวนที่

ต้องการ ส่งผลให้ชาวจีนเป็นจำนวนมากต้องกลายมาเป็นผู้เสฟฝิ่น โดยมีการคาดประมาณว่า ในช่วงปี ค.ศ. 1900 (ประมาณ พ.ศ. 2443) ชาวจีนจำนวน 13.5 ล้านคน (จากจำนวนทั้งหมด 400 ล้านคน) เป็นผู้เสฟฝิ่น โดยบริโภคฝิ่นดิบในปริมาณสูงถึง 29,000 ตันต่อปี เมื่อความต้องการบริโภคฝิ่นมีสูงมาก รัฐบาลจีนจึงหันมาสนับสนุนให้คนในชาติปลูกแทนการให้อังกฤษนำเข้ามา โดยในช่วงดังกล่าวประเทศจีนสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตฝิ่นได้สูงถึงปีละ 35,000 ตัน หรือคิดเป็นปริมาณมากกว่าร้อยละ 85 ของผลผลิตฝิ่นทั่วโลก (McCoy 1991 และศิริ 2540)

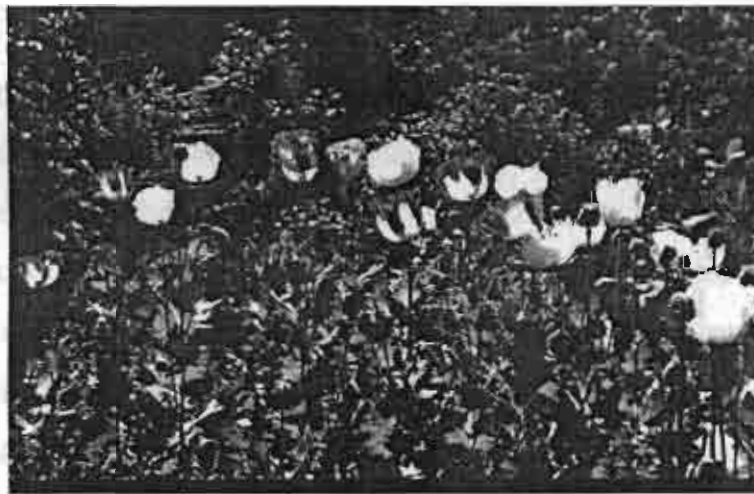
การที่ชาวจีนเป็นจำนวนมากได้อพยพโดยทางเรือเข้ามาขึ้นบกที่ภาคใต้และภาคกลางของ ประเทศไทยหรือสยามในช่วงปลายกรุงศรีอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์ พวกเขาจึงนำเอาวัฒนธรรมในการเสฟฝิ่นเข้ามาด้วย โดยเฉพาะในหมู่แรงงานที่เรียกว่า “จีนกุลี” หรือ “จับกัง”¹ เช่นเดียวกับ ชาวม้งและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่ต้องอพยพลอยร่นจากทางตอนใต้ของประเทศจีนเข้าสู่ บริเวณที่ปัจจุบันเป็นภาคเหนือของประเทศเวียดนาม ลาวและไทย ด้วยเพราะได้รับผลกระทบจากการขยายอำนาจทางการเมืองของศูนย์กลางอำนาจจากปักกิ่ง ทำให้พวกเขาได้นำเอาวัฒนธรรม การปลูกและการใช้ฝิ่นติดตัวเข้ามาด้วย ดังนั้น นอกเหนือจากคนของรัฐบางกลุ่มแล้วกลุ่มพ่อค้า ชาวจีนฮ่อที่อพยพเข้าสู่ประเทศไทยเช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่สูงอย่างม้งและอื่นๆ จึงเป็น กลุ่มหลักที่เชื่อมต่อระหว่างเกษตรกรคนดอยผู้ปลูกฝิ่นและคนจีนผู้เสฟฝิ่นในเมือง ประการสำคัญ คือ การที่เจ้าอาณานิคมอย่างฝรั่งเศส รวมถึงขบวนการ ซี. ไอ. เอ. ของสหรัฐที่เข้ามาปกครองและ ทำงานด้านการเมืองในภูมิภาคนี้ล้วนแล้วแต่มีส่วนในการสนับสนุนทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมให้ ชาวม้งทำการผลิตฝิ่นเพื่อรับซื้อและเก็บเป็นภาษีแล้วนำไปขายทั่วโลก

ภายใต้สถานการณ์การกดดันจากต่างประเทศ กับการที่กลุ่มอำนาจทางการเมืองของฝ่าย ตรงข้ามที่สะสมทุนจากการค้าฝิ่นมาทำการเมือง จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ออกประกาศคณะ ปฏิวัติ ฉบับที่ 37 ลงวันที่ 9 ธันวาคม 2501² ห้ามไม่ให้มีการเสฟและค้าฝิ่นทั่วราชอาณาจักร โดย รัฐบาลได้ทำการเผาฝิ่น เครื่องมือและอุปกรณ์การสูบฝิ่น ณ ท้องสนามหลวง ต่อหน้าประชาชน เป็นจำนวนมาก ผลการประกาศเลิกเสฟและค้าฝิ่นดังกล่าวทำให้โรงยา(ฝิ่น)ทั่วประเทศเริ่มถูกสั่ง ปิดและเลิกกิจการไปในที่สุด โดยในส่วนของผู้เสฟนั้นรัฐบาลได้มีมาตรการในการบำบัดรองรับ แต่ ในส่วนของผู้ปลูกนั้นยังไม่มียุติบายที่ชัดเจน ดังนั้น การปลูกและค้าฝิ่นอย่างผิดกฎหมายจึงยังคง ดำเนินมาอีกยาวนาน จนกระทั่งภายหลังจากที่หน่วยงานทั้งภายในและต่างประเทศได้เข้าไป ส่งเสริมพืชทดแทนฝิ่นได้ระยะหนึ่ง รัฐบาลจึงเริ่มมาตรการขจัดฝิ่นโดยการตัดทำลายต้นฝิ่นใน ไร่ของเกษตรกรบนที่สูง ประมาณปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา

อย่างไรก็ตาม ในบริบทของหมู่บ้านดอยปู่กับชุมชนม้งใกล้เคียงนั้น แม้ว่าจะไม่ได้ เกี่ยวข้องกับการปลูกฝิ่นอีกนับตั้งแต่ช่วงกลางพุทธศตวรรษ 2520 เป็นต้นมา แต่กลับได้รับ ผลกระทบจากการระบาดเข้ามาของเฮโรอีนที่สกัดจากฝิ่นดิบที่ยังคงปลูกในประเทศเพื่อนบ้าน ทำ

ให้ชาวบ้านเป็นจำนวนมากต้องกลายมาเป็นทาสของยาเสพติดชนิดใหม่ที่ผลิตโดยคนอื่น โดยเฉพาะในช่วงกลางพุทธศตวรรษ 2530 ที่มากไปกว่านั้นคือการระบาดเข้ามาของยาบ้าจากประเทศเพื่อนบ้านในช่วงต้นพุทธศตวรรษ 2540 โดยยาเสพติดชนิดใหม่ทั้งสองดังกล่าวได้สร้างปัญหาทางสังคมอย่างใหญ่หลวง กับทำให้สูญเสียผู้คนในชุมชนไปเป็นจำนวนมาก

ดังนั้น ดอยปุยจึงนับเป็นหนึ่งในชุมชนม้งที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบจาก ขบวนการผลิต การค้าและเสพยาเสพติดอย่างน้อยสามยุคหรือสามประเภทด้วยกัน คือยุคของการ ปลุกฝิ่น ซึ่งเริ่มตั้งแต่ตั้งหมู่บ้านจนถึงประมาณปี พ.ศ. 2525 ยุคของการระบาดเข้ามาของเฮโรอีน ซึ่งอยู่ประมาณปี พ.ศ. 2530-2540 และยุคของยาบ้า ที่ระบาดหนักในช่วงปี พ.ศ. 2540-2546 ประเด็นที่น่าสนใจในที่นี้คือ ภายใต้บริบทของการผลิตและค้ายาเสพติดในแต่ละยุคดังกล่าว ความสัมพันธ์ระหว่างชาวม้งดอยปุยกับคนภายนอกเป็นอย่างไร?

รูปที่ 2 ดอกฝิ่นในสวนของพิพิธภัณฑสถานดอยปุย

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในยุคการปลูกและค้าฝิ่น

ยุคนี้เกิดขึ้นระหว่างประมาณปี พ.ศ. 2496 – 2525 แม้ว่าดอยปุยจะตั้งอยู่ใกล้ชุมชนพื้นราบในเมืองเชียงใหม่ แต่ด้วยข้อจำกัดของระบบการคมนาคมขนส่ง³ รวมทั้งความสามารถในการพึ่งพาตนเองของชาวม้งในยุคนั้นยังมีอยู่มาก ดังนั้น วิถีชีวิตของชาวม้งดอยปุยจึงยังมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากสังคมพื้นราบ ภายใต้บริบทวิถีการผลิตแบบพึ่งตนเองเป็นหลักของชาวม้งในยุคนี้นี้ พืชหลักที่ชาวม้งปลูกคือ ข้าวสำหรับการบริโภคภายในครัวเรือน ข้าวโพดสำหรับเลี้ยงสัตว์ และเป็นอาหารในยามที่ขาดแคลนข้าว และฝิ่นสำหรับขายเป็นรายได้กับเป็นยารักษาโรค นอกจากนี้ เป็นพืชผสมผสานและสมุนไพรที่ปลูกแซมอยู่ในไร่ของพืชหลักทั้งสามอย่างดังกล่าว กับมีการเลี้ยงสัตว์เอาไว้ใช้งาน ประกอบพิธีกรรมและเป็นอาหาร เช่น สัตว์เลี้ยงประเภท ม้า วัว แพะ หมู ไก่ เป็นต้น นอกเหนือจากนี้แล้วเป็นการพึ่งพาป่ารอบบ้านสำหรับหาอาหารและใช้สอย สำหรับเครื่อง

แต่งกายนั้นได้จากการทอผ้าใยกล้วยเป็นหลัก การพึ่งพาระบบตลาดในเมืองของชาวม้งดอยปุยในยุคนี้จึงมีความจำเป็นน้อยมาก โดยมีเพียงเกลือและสิ่งของเครื่องใช้ไม่กี่ชนิดที่นิยมลงมาซื้อหาเพียงปีละครั้งหรือสองครั้งเท่านั้น ฉะนั้น สมาชิกในครัวเรือนกับกลุ่มเครือญาติจึงเป็นที่พึ่งพาหลักของชาวม้งในยุคนี้ เพราะไม่ว่าจะเป็นการทำมาหากิน การเลี้ยงสัตว์ การผลิตเครื่องนุ่งห่ม รวมไปถึงการรักษาอาการเจ็บไข้และพิธีกรรมต่างๆ นั้นต้องอาศัยความร่วมมือร่วมแรงของสมาชิกในครัวเรือนและญาติพี่น้องเป็นหลัก ลักษณะของครอบครัวม้งในยุคนี้จึงเป็นครอบครัวขยาย คือมีสมาชิกของคู่สามีภรรยามากกว่าหนึ่งคู่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน นอกจากนั้นแล้วยังพบว่ากลุ่มญาติพี่น้องร่วมบรรพบุรุษและพิธีกรรมเดียวกันอาศัยอยู่ในชุมชนเดียวหรือชุมชนใกล้เคียง เพื่อที่จะสามารถปรึกษาหารือและพึ่งพากันในยามที่เจ็บป่วย เรื่องการประกอบพิธีกรรม รวมทั้งแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้น

ทางด้านความสัมพันธ์กับชาวจีนฮ่อ ซึ่งเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนร่วมกับชาวม้งนั้น ในยุคการผลิตเพื่อยังชีพและบริบทของการค้าผืนนี้จึงเป็นความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่มีลักษณะการเป็นพ่อค้า-ลูกค้านั้นมากกว่าความสัมพันธ์ทางด้านสังคม โดยมีสินค้าหลักคือผืนที่รับซื้อจากเกษตรกรชาวม้ง แล้วนำลงไปขายต่อยังพ่อค้าและเจ้าหน้าที่ของรัฐในเมืองเชียงใหม่ นอกจากนั้นแล้วยังซื้อสินค้าที่เป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐานในชีวิตประจำวัน เช่น น้ำมันก๊าด เกลือ ถ่านไฟฉาย ผ้า รองเท้า ฯลฯ จากในเมืองมาขายให้แก่ชาวม้งในหมู่บ้าน ดังนั้น ในยุคนี้ชาวจีนฮ่อที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านจึงไม่ได้ปลูกผืนดังเช่นชาวม้ง ภายหลังจากฤดูการเก็บเกี่ยวผืน ซึ่งอยู่ประมาณเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ของทุกปี จะมีพ่อค้าชาวจีนฮ่อจากในเมืองเข้ามาในหมู่บ้าน ทั้งที่มาเป็นรายบุคคลและเป็นคาราวานม้าต่าง นำเอาทั้งเงินสด ยาจีนและข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันมาแลกกับผืนดิบของชาวม้ง โดยผ่านหมู่บ้านดอยปุยแล้วต่อไปยังหมู่บ้านม้งอื่นๆ ในบริเวณใกล้เคียง ด้วยความสัมพันธ์ที่มีมายาวนานระหว่างม้งกับจีนฮ่อ (ดูเพิ่มเติมใน Grandstaff 1979) ความเป็น "พี่น้อง" กันของสองกลุ่มชาติพันธุ์จึงเป็นยุทธศาสตร์อย่างหนึ่งของรูปแบบความสัมพันธ์ที่พ่อค้าชาวจีนฮ่อใช้ในการผูกสัมพันธ์กับชาวม้ง ทั้งนี้ มีภาษาจีนฮ่อเป็นภาษาหลักที่ใช้สื่อสารกันในยุคนี้

สำหรับชาวบ้านพื้นราบนั้น ความสัมพันธ์ในยุคของการปลูกผืนนี้มีน้อยมาก จะมีเพียงพ่อค้าชาวพื้นราบบางกลุ่มที่เดินทางเข้ามาซื้อผืนหลังฤดูการเก็บเกี่ยว ดังเช่นที่ Tapp (1989) และ Geddes (1976) พบในหมู่บ้านม้งที่เขาศึกษา นอกนั้นเป็นการขึ้นมาซื้อสัตว์เลี้ยงประเภทวัวและหมู กับนำเอาผลไม้และข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันบางอย่างเข้ามาเร่ขายในหมู่บ้าน โดยกลุ่มแรกที่เริ่มเข้ามาปักหลักตั้งร้านขายของชานันเริ่มประมาณปี พ.ศ. 2512 เป็นต้นมา นอกจากนั้นแล้วมีเป็นบางครั้งที่กลุ่มนายพรานชาวพื้นราบขึ้นมาล่าสัตว์และหาของป่าใกล้บริเวณหมู่บ้าน ในทางกลับกัน ชาวม้งในหมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้ขายเดินทางลงไปขายผลผลิต

ทางการเกษตรประเภทฝิ่นและลูกท้อแก่คนพื้นราบ กับลงไปซื้อของใช้ที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน จากตลาดในเมืองขึ้นมาใช้ในครัวเรือนประมาณปีละครั้งเท่านั้น

ในส่วนของผู้ว่าราชการที่รัฐนั้น ภายหลังจากเกิดความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่บ้านเมืองกับ คาราวานค้าฝิ่นของชาวจีนฮ่อ อันนำมาสู่ “ยุทธการป่าคา” ที่รัฐบาลส่งทหารกับตำรวจเข้าไปถล่ม จุดที่พักคาราวานค้าฝิ่นของชาวจีนฮ่อที่ตั้งอยู่ข้างบ้านม้งที่ดอยป่าคาในปี พ.ศ. 2494 แล้วทำให้ ชาวม้งที่ได้รับผลกระทบต่างแตกกระจัดกระจายกันไปหลบซ่อนตามไร่นาตามสวนของตัวเอง จากนั้น อีก 2-3 ปีจึงมีการมารวมกันแล้วจัดตั้งเป็นหมู่บ้านดอยปุยขึ้น ภายหลังจากการจัดตั้งเป็นหมู่บ้าน ทางทหารแล้ว ผู้นำชุมชนม้งดอยปุยได้แจ้งให้ทางฝ่ายปกครองที่ดูแลพื้นที่ คืออำเภอหางดง ทาง เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองจึงได้ขึ้นมาช่วยชาวบ้านในกระบวนการเลือกสรรและแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้าน อย่างเป็นทางการเพื่อทำหน้าที่แทนเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยเฉพาะการดูแลรักษาความสงบของ หมู่บ้าน

ความสัมพันธ์ผ่านการค้าฝิ่นกับเจ้าหน้าที่ของรัฐในช่วงปลายทศวรรษ 2490 ต่อต้น ทศวรรษ 2500 นั้น ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นตำรวจ ได้แฝงมารับซื้อฝิ่นดิบในรูปแบบ ของพ่อค้า อย่างไรก็ตาม ต่างก็เป็นที่รับรู้ของชาวบ้านว่าเป็นสายหรือลูกน้องของผู้นำในส่วนกลาง ในยุคนั้น ดังคำบอกเล่าของพ่อเฒ่าโด่ง(นามแฝง) ที่ว่า

นับตั้งแต่ช่วงระหว่างที่หมู่บ้านป่าคาแล้วย้ายมาตั้งดอยปุย จนถึงปี พ.ศ. 2501 นั้น เป็นช่วงที่นายพลตำรวจท่านหนึ่ง แย่งชิงอำนาจทางการเมืองกับ จอมพลสฤษดิ์ (ธนะรัชต์) ลูกน้องของนายพลดังกล่าวเข้ามารับซื้อและขนฝิ่น ดิบทางภาคเหนือนี้ มีเจ้าหน้าที่เข้ามารับซื้อถึงในหมู่บ้าน บางปีก็บอกให้ ชาวนาไปส่งให้ โดยที่น้องม้งจากบ้านดอยปุยและแม่สาใหม่มักไปส่งที่ บริเวณกิเลเมตรที่แปด ทางขึ้นวัดพระธาตุดอยสุเทพ ส่วนในเมืองนั้นมี เครื่องบินมารับถึงที่สนามบินเชียงใหม่ ตั้งแต่ พ.ศ. 2502 เป็นต้นมา จอม พลสฤษดิ์ ประกาศห้ามการซื้อขายและสูบฝิ่น ทำให้การค้าอย่างเป็นทางการ โดยรัฐบาลสิ้นสุดลง แต่ยังคงมีพ่อค้าและเจ้าหน้าที่มารับซื้อแบบลับๆ อยู่อีก เป็นเวลานานกว่า 20 ปี

นอกนั้นเป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.) จากกองกำกับการตำรวจชายแดน เขต 5 (กก. ตชด. เขต 5) ค่ายดาราวิเศษ อำเภอแมริม ที่เข้ามาทั้งเพื่อดูแลความสงบและจัดตั้ง โรงเรียนสอนเด็กขึ้นในหมู่บ้าน ในปี พ.ศ. 2501 นั้นไม่ได้ทำหน้าที่สอนหนังสืออย่างเดียว แต่คอย ดูแลความสงบเรียบร้อย รวมไปถึงการก่อกวนการปลูก ค้าและเสพฝิ่นในหมู่บ้านด้วย ทั้งนี้ ตชด. ได้ร่วมกับชาวบ้านสร้างอาคารเรียนชั่วคราวขึ้นในหมู่บ้าน แล้วเปิดทำการสอนเมื่อวันที่ 9 กันยายน 2502 เป็นต้นมา จนกระทั่งปี พ.ศ. 2523 จึงได้โอนให้หน่วยงานของกระทรวงศึกษาธิการไป

ใบอนุญาตให้ทำการปลูกฝิ่น

ที่ ๒๑๖

อนุญาตให้ นาย 1. 1. 1 อายุ ๒๕ ปี

พัก ณ บ้าน 1. 1. 1 บ้านเลขที่ ๑๖๖

หัวหน้าหมู่บ้านชื่อ นาย 1. 1. 1 หมู่ที่ ๕ ตำบล 1. 1. 1

อำเภอ 1. 1. 1 จังหวัด 1. 1. 1 ทำการปลูกฝิ่นใน

ท้องที่ 1. 1. 1 ตำบล 1. 1. 1 อำเภอ 1. 1. 1

หรือ 1. 1. 1

จังหวัด 1. 1. 1 ตั้งแต่วันที่ออกใบอนุญาตจนถึงสิ้นเดือน 1. 1. 1

พ.ศ. ๒๕๕๕ เป็นจำนวนเนื้อที่ 1 ไร่ งาน ๐๐

โดยสมัครขอปลูกโดยวิธีให้เป็นไปตามข้อความที่ปรากฏข้างหลังใบอนุญาตนี้

อนุญาตเมื่อวันที่ 1 เดือน 1. 1. 1 พ.ศ. ๒๕๕๕

1. 1. 1 (ลงนาม)

ตำแหน่ง 1. 1. 1

ใบอนุญาตให้ทำการปลูกฝิ่น

ที่ ๑๒๕

อนุญาตให้ นาย 1. 1. 1 อายุ ๒๕ ปี

พัก ณ บ้าน 1. 1. 1 บ้านเลขที่ ๑๖๖

หัวหน้าหมู่บ้านชื่อ นาย 1. 1. 1 หมู่ที่ ๕ ตำบล 1. 1. 1

อำเภอ 1. 1. 1 จังหวัด 1. 1. 1 ทำการปลูกฝิ่นใน

ท้องที่ 1. 1. 1 ตำบล 1. 1. 1 อำเภอ 1. 1. 1

หรือ 1. 1. 1

จังหวัด 1. 1. 1 ตั้งแต่วันที่ออกใบอนุญาตจนถึงสิ้นเดือน 1. 1. 1

พ.ศ. ๒๕๕๕ เป็นจำนวนเนื้อที่ 1 ไร่ งาน ๐๐

โดยสมัครขอปลูกโดยวิธีให้เป็นไปตามข้อความที่ปรากฏข้างหลังใบอนุญาตนี้

อนุญาตเมื่อวันที่ 1 เดือน 1. 1. 1 พ.ศ. ๒๕๕๕

1. 1. 1 (ลงนาม)

ตำแหน่ง 1. 1. 1

รูปที่ 3 ใบอนุญาตให้ทำการปลูกและเสพฝิ่นที่ทางราชการออกให้ชาวม้งในจังหวัดตาก

อีกหน่วยงานหนึ่งที่เข้าไปทำงานกับชาวบ้านในหมู่บ้านดอยปุยคือเจ้าหน้าที่กรมสรรพสามิตที่ช่วงแรกเข้าไปเก็บภาษีฝิ่นเป็นรายปีและรับซื้อฝิ่นจากชาวบ้านในบางปี จนกระทั่งเมื่อฝิ่นถูกประกาศให้เป็นของผิดกฎหมายในปี พ.ศ. 2502 จึงได้เลิกไปอย่างเป็นทางการ การใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ต่อชาวบ้านในยุคแรกนี้จึงมีค่อนข้างมากและเป็นไปตามอำเภอใจของเจ้าหน้าที่แต่ละคน แม้จะมีคนติดยูอีกเป็นจำนวนมาก แต่โดยภาพรวมของประสบการณ์แล้วชาวบ้านไม่ยอมแลกชีวิตหน้าด้วย ดังภาษิตที่ว่า “พบเสือแล้วจะตาย พบเจ้านายแล้วจะทุกข์ยาก” (Pum tsuv tes yuav tuag, pum num tes yuav pluag) กับภาษิตที่ว่า “ว่าให้คนโง่ คนโง่จะฆ่าทิ้ง ว่าให้เจ้านาย เจ้านายจะปรับ” (Tshev ruag, ruag tua; tshev num, num nplua) หมายถึงว่าเมื่อใดที่เจ้าหน้าที่พบชาวบ้านก็จะมีแต่การจ้องจับผิดแล้วทำการปรับ รีดไถ หรือจับไปขัง

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากฝิ่นได้กลายเป็นของผิดกฎหมาย การลักลอบค้าและเสพฝิ่นในหมู่บ้านกับคนข้างนอกยังคงมีอยู่อย่างประปราย เพราะยังมีความต้องการของตลาดมืด กับราคาฝิ่นสูงขึ้นอันเนื่องมาจากการปราบปรามของเจ้าหน้าที่ จึงเป็นเหตุจูงใจให้ชาวบ้านส่วนหนึ่งที่ยังไม่มีทางเลือกในอาชีพอื่นยังคงลักลอบปลูกอยู่ แต่เมื่อเจ้าหน้าที่เริ่มมาตรการปราบปรามการปลูกและการค้าอย่างจริงจัง ทำให้ชาวบ้านเป็นจำนวนมากต้องเลิกปลูกฝิ่นไป ดังรายงานของกอง

ควบคุมพืชเสพติดในปี พ.ศ. 2522 (อ้างในมนตรา 2541: 89) ที่พบว่าในปี พ.ศ. 2521 พื้นที่ปลูกฝิ่นของหมู่บ้านดอยปุยลดจากปี พ.ศ. 2520 ถึงร้อยละ 91.09 หรือจากทั้งหมด 275 ไร่เหลือเพียง 24.5 ไร่ ทั้งนี้ จำนวนครัวเรือนที่ปลูกฝิ่นลดลงไปถึงร้อยละ 91.85 หรือจาก 118 ครัวเรือนเป็น 10 ครัวเรือนในปีเดียวกัน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับพระราชวงศ์นั้นเป็นหนึ่งในสถาบันหลักของรัฐที่มีบทบาทอย่างสูงและต่อเนื่องในการดำเนินงานลดปัญหายาเสพติด ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ตั้งแต่ยุคที่ชาวบ้านยังปลูกฝิ่นมาจนถึงยุคที่มีการระบาดของเฮโรอีนและยาบ้า ความผูกพันที่ชาวม้งดอยปุยมีต่อพระองค์ท่านนั้นเริ่มตั้งแต่เมื่อครั้งได้สร้างพระราชวังภูผิงคราชนิเวศน์เสร็จแล้วพระองค์ท่านเสด็จประทับ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2506 เป็นต้นมา ได้ทรงเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมชาวม้งบ้านดอยปุยและหมู่บ้านใกล้เคียงอยู่เป็นประจำ ดังนั้น การที่พระองค์พยายามสร้างความรู้สึกรักกับชาวบ้านว่าทรงเป็น “เพื่อนบ้าน” กับชาวดอยปุยและชุมชนม้งใกล้เคียง จึงทำให้ชาวบ้านเกิดความอบอุ่นใจและเริ่มมีความหวังในการที่จะพึ่งพาอาศัยพระบารมี เนื่องจากในทุกๆ ปีจะทรงเสด็จประทับที่พระตำหนักภูผิงค์เพื่อทรงเยี่ยมราษฎรในภาคเหนือเป็นประจำในช่วงฤดูหนาว ฉะนั้น จึงทรงเสด็จไปยังไร่ฝิ่นของชาวม้งในหมู่บ้านบริเวณดอยสุเทพ-ปุยเป็นประจำ และได้ทรงริเริ่มงานส่งเสริมการปลูกพืชทดแทนฝิ่นเป็นตัวอย่างแก่ชาวบ้านและหน่วยงานพัฒนาอื่นๆ

มีอยู่ปีหนึ่ง ในช่วงบ่ายของวันหนึ่ง ขณะที่ผมกับภรรยากำลังก้มหน้าก้มตาเก็บเกี่ยวฝิ่นอยู่ในไร่ที่ปากทางเข้าหมู่บ้าน ได้ยินเสียงคนทักขึ้นที่บริเวณหัวไร่ที่เป็นทางเดินผ่านเข้ามาในไร่ ผมเงยหน้าขึ้นแล้วเห็นในหลวงทรงเสด็จนำหน้าขบวน โดยมีกลุ่มทหารอารักขาเพียงไม่กี่นายตามหลัง เมื่อเข้ามาใกล้ผมคุกเข่าแล้วก้มลงกราบ พระองค์ท่านรับสั่งให้ยืนขึ้น หลังจากทักสนทนากันได้สักครู่ ท่านก็เสด็จผ่านไร่ฝิ่นผมเข้าไปยังหมู่บ้าน

อีกสองปีต่อมาก็เสด็จผ่านไร่ฝิ่นผมอีกเป็นครั้งที่สอง ครั้งนี้พระองค์ซักถามถึงทางเลือกในการปลูกพืชอย่างอื่นทดแทนฝิ่น และถามว่าเมื่อไหร่จะคิดว่าจะหยุดปลูก ผมก็ได้แต่ทูลว่าหากมีพืชอย่างอื่นที่สามารถทดแทนได้ผมก็ไม่อยากปลูกฝิ่นอีก จากนั้นจึงมีโครงการหลวงเข้ามาส่งเสริมพืชเมืองหนาวในหมู่บ้าน ตั้งแต่นั้นมาผมก็เลิกปลูกฝิ่นมาจนทุกวันนี้ (จังก๊วะ 2547)

การเสด็จไปในไร่ฝิ่นของชาวบ้าน หรือแม้กระทั่งเสด็จเข้าไปถึงในบ้านของผู้นำชาวม้งซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้เสกฝิ่นโดยที่ไม่ถือพระองค์นั้นได้สร้างความประทับใจให้กับชาวบ้านเป็นอย่างล้นพ้น เพราะในหลวงท่านทรงไม่เคยใช้วิธีการบังคับให้เลิกการปลูกและเสกฝิ่นโดยทันทีทันใด แต่ทรงแนะนำและมีพระราชดำริให้จัดตั้งโครงการหลวงขึ้นมาส่งเสริมพืชเงินสดเพื่อมุ่งให้สามารถทดแทนฝิ่นได้ในระยะยาว ดังจะได้กล่าวถึงโดยละเอียดในบทถัดไป

ในส่วนของอำนาจกดทับจากเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ โดยเฉพาะตั้งแต่ที่มีการประกาศให้เป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย ในปี พ.ศ. 2524 เป็นต้นมานั้น แม้ว่าการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ จะไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับกระบวนการผลิตและค้าฝิ่น แต่ระบบการทำให้ของชาวเมืองที่ได้รับการขนานนามว่าเป็นไร่เลื่อนลอยก็ได้กลายมาเป็นข้ออ้างของหน่วยงานอุทยานฯ ในการบีบบังคับชาวบ้าน นับตั้งแต่การตัดเตียน การจับกุมชาวบ้าน การกันพื้นที่ทำกินของชาวบ้านเพื่อปลูกป่า รวมไปถึงการเสนอแนวคิดในการอพยพชาวบ้านออกจากพื้นที่ โดยมาตรการต่างๆ ดังกล่าว นอกจากจะทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่อุทยานฯ แล้ว ยังทำให้ชาวบ้านขาดความมั่นใจในการที่จะสร้างสรรค์อาชีพและชุมชนของตน รูปแบบและวิธีการของชาวบ้านในการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับอุทยานฯ ในบริบทของการปลูกและการค้าฝิ่นนี้จึงยังไม่มีวี่แวงเด่นชัด แต่แฝงอยู่ในรูปของความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่บ้านเมือง โดยการนำเอาเมล็ดพันธุ์ฝิ่นและอุปกรณ์สูบฝิ่นมามอบให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองในปี พ.ศ. 2527 ในขณะเดียวกันชาวบ้านได้นำเอาฝิ่นมาเป็นสัญลักษณ์ของการท่องเที่ยว เป็นต้นว่าการเอาฝิ่นแห้งมาชุบสีแล้ววางขาย กับการสกรีนลงบนเสื้อ ตัวอย่างของปฏิบัติการดังกล่าวนับเป็นการสร้างอำนาจการต่อรองโดยทางอ้อมกับหน่วยงานอุทยานฯ เพราะทำให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองและส่งเสริมการปลูกพืชทดแทนฝิ่นเห็นถึงความร่วมมือของชาวบ้านในการที่จะเลิกปลูกฝิ่นและการทำไร่เลื่อนลอย ในขณะที่การนำฝิ่นแห้งมาขายและทำสกรีนเสื้อด้วยรูปฝิ่นนั้นมียุทธศาสตร์ของการที่จะปรับเปลี่ยนอาชีพมาทำการค้าแทนการทำไร่ฝิ่น กับการทำให้ชุมชนกลายมาเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวและคนภายนอกมากขึ้น ซึ่งมีผลทางอ้อมในการที่จะถูกบีบบังคับให้ออกจากพื้นที่โดยอุทยานแห่งชาติ

ความสัมพันธ์ทางสังคมในยุคการระบาดของเฮโรอีนและยาบ้า

ความพยายามของชาวบ้านและหน่วยงานด้านการส่งเสริมพืชทดแทนฝิ่นจากภายนอกชุมชนได้ทำให้ผลผลิตฝิ่นในหมู่บ้านดอยปุยหมดไปในปลายทศวรรษ 2520 อย่างไรก็ตาม ชุมชนต้องมาเผชิญกับปัญหาการระบาดเข้ามาของยาเสพติดประเภทเฮโรอีนในช่วงปลายทศวรรษ 2520 ถึงปลายทศวรรษ 2530 และการระบาดของยาบ้าในช่วงประมาณปี 2540 ถึงปัจจุบัน ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มต่างๆ ในหมู่บ้าน กับระหว่างชาวบ้านดอยปุยกับคนภายนอกบนฐานของการค้าเฮโรอีนและยาบ้านี้จึงมีลักษณะที่แตกต่างออกไปจากยุคของการผลิตและค้าฝิ่น ประการแรกคือ เฮโรอีนและยาบ้าเป็นยาเสพติดที่มีขบวนการค้าจากภายนอกนำเข้ามาสู่ชุมชน ซึ่งแตกต่างจากฝิ่นที่เคยผลิตโดยคนในชุมชนแล้วขายออกไปสู่ภายนอก และประการถัดมาคือ เป็นขบวนการค้ายาเสพติดที่เข้ามาในยุคนี้เกิดขึ้นในช่วงที่ธุรกิจการท่องเที่ยวของหมู่บ้านกำลังดำเนินไปด้วยดี กล่าวคือมีผู้คนมากมายจากภายนอกชุมชนเข้ามา ในขณะที่ชาวบ้านเองก็

ออกไปประกอบอาชีพค้าขายภายนอกชุมชนเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านจึงกลายมาเป็นผู้ตั้งรับและคอยตามแก้ไขปัญหาที่ล้นแล้วแต่มีความสลับซับซ้อนจากกลุ่มคนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับขบวนการค้าเฮโรइनและยาบ้า

เฮโรइनถูกนำเข้ามาในหมู่บ้านประมาณช่วงปี พ.ศ. 2528 และยาบ้าเข้ามาประมาณปี พ.ศ. 2539 ด้วยวัตถุประสงค์เบื้องต้นคือเพื่อเป็นยาบรรเทาอาการเจ็บป่วยและด้วยความสนุกสนานเช่นเดียวกับฝิ่น แต่เมื่อใช้นานเข้า กลับมีความต้องการต่อเนื่องและในปริมาณที่มากขึ้น จึงต้องแสวงหามาใหม่เพิ่มมากขึ้น อันกลายเป็นการเข้าทางของแผนธุรกิจของเหล่านักค้าเฮโรइनและยาบ้าทั้งที่เป็นมั่งและไม่มั่งจากที่อื่น เช่นเดียวกับบางรายของกลุ่มคนจีนฮ่อในหมู่บ้านที่มีความสัมพันธ์กับญาติพี่น้องในพื้นที่อื่น ซึ่งคนเหล่านั้นมีเครือข่ายเชื่อมโยงกับขบวนการผลิตเฮโรइनและยาบ้าตามพื้นที่ป่าและแนวชายแดน จึงนำเข้ามาใช้เองและขายแก่ผู้เสพที่เป็นชาวม้งในหมู่บ้าน ในขณะเดียวกัน ภาครัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐในระดับท้องที่บางคนได้อาศัยอาชีพของตัวเองที่เข้าออกหมู่บ้านเป็นประจำ ในการแอบนำเอาเฮโรइनและยาบ้าเข้ามาขายแก่กลุ่มผู้เกี่ยวข้องในหมู่บ้าน เพื่อขายปลีกให้แก่ชาวบ้านและนักท่องเที่ยวอีกต่อหนึ่ง

ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกลุ่มที่มั่งมันทำมาหากินด้วยความสุจริต ซึ่งเป็นกลุ่มคนส่วนใหญ่ในหมู่บ้าน กับกลุ่มที่อาศัยความมั่งง่ายในการค้าและเสพเฮโรइनกับยาบ้าจึงเป็นไปในลักษณะที่ไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน แม้จะเป็นญาติพี่น้องที่ร่วมสายบรรพบุรุษเดียวกันก็ตาม เพราะคนค้าและเสพยาคอยปกปิดพฤติกรรมของตนและมุ่งแต่จะค้าเพื่อหารายได้ใส่ตัว ในขณะที่กลุ่มคนดีก็เอือมระอากับการตักเตือนสั่งสอน ที่มากไปกว่านั้นคือการที่เกิดปัญหาครอบครัวและสังคมมากขึ้นเมื่อเทียบกับยุคที่ชาวบ้านเสพแต่ฝิ่น เป็นต้นว่าการที่สามีหาเรื่องและทะเลาะดบตีภรรยา การทำร้ายลูก ลักษณะทรัพย์สินของชาวบ้าน ฯลฯ นับว่ายังโชคดีที่ไม่มีการฆ่าฟันกันถึงขั้นเสียชีวิตเหมือนที่ชุมชนม้งอื่นๆ

ในส่วนของชาวม้งกับจีนฮ่อที่เป็นสมาชิกของชุมชนคอยยุ่นั้น มาตรการที่ชาวบ้านร่วมกันกำหนดขึ้นสามารถนำมาใช้บังคับได้ในระดับหนึ่ง แต่ก็ยังมีบางคนที่แอบไปเกี่ยวข้องกับขบวนการค้าและเสพยาเสพติดทั้งสองชนิดดังกล่าวอยู่ โดยเฉพาะการซื้อขายผ่านเครือข่ายความสัมพันธ์ที่มีกับกลุ่มญาติพี่น้องในพื้นที่อื่น ภายในชุมชนนั้น ชาวจีนฮ่อเหล่านี้จะเกี่ยวข้องอย่างลับๆ กับเพื่อนคนม้งที่ค้าและเสพยาในหมู่บ้านเช่นกัน สำหรับกลุ่มคนไทยพื้นราบที่เข้ามาเปิดร้านขายของอยู่ในหมู่บ้านนั้น บางส่วนกินนอนค้างคืนในหมู่บ้าน บางส่วนปิดร้านตอนเย็นแล้วกลับเข้าไปนอนในเมืองรุ่งเช้าจึงกลับขึ้นมาเปิดร้านขายของต่อ กลุ่มนี้แม้โดยภาพรวมแล้วจะไม่ได้เกี่ยวข้องกับการนำเอาเสพยาเสพติดเข้ามาในหมู่บ้าน แต่ก็ไม่ใช่ที่ไว้วางใจของคณะกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้านโดยส่วนใหญ่มากนัก

กลุ่มสุดท้ายคือกลุ่มคนภายนอกที่เข้าออกหมู่บ้านอยู่เป็นประจำ ได้แก่ กลุ่มมัคคุเทศก์ เจ้าหน้าที่ คนขับรถโดยสารและคนอื่นๆ กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่อาศัยการเป็นชุมชนท่องเที่ยวของดอยปุยในการแสวงหารายได้ทางธุรกิจ แต่ในยุคของการค้าเฮโรอินและยาบ้า นั้นมักจะมีบางคนที่แอบแฝงนำเอายาเสพติดเข้ามาขายให้กับชาวม้งและนักท่องเที่ยวในหมู่บ้าน ดังนั้น มาตรการบังคับใช้เกี่ยวกับการป้องกันยาเสพติดที่กำหนดโดยชาวบ้านจึงยากที่จะเอาผิดกับคนกลุ่มนี้ได้ โดยเฉพาะในส่วนของเจ้าหน้าที่รัฐบางคนที่เป็นผู้มีอิทธิพลในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านได้จัดชุดทำงานที่คอยติดตามพฤติกรรมอันไม่น่าไว้วางใจของกลุ่มคนเหล่านี้อยู่ และได้ประสานกับเจ้าหน้าที่บ้านเมืองที่เอาจริงเอาจังและร่วมมือกับชุมชนในการปราบยาเสพติด แต่ก็ได้ผลไม่มากนัก จนกระทั่งรัฐบาลทักษิณกำหนดนโยบายเอาชนะยาเสพติดและปราบปรามผู้มีอิทธิพลขึ้นในปลายปี พ.ศ. 2546 กลุ่มนี้จึงลดบทบาทในการสร้างปัญหาเสพติดแก่ชุมชนดอยปุยลงไป

ความร่วมมือในการปราบปรามยาเสพติดประเภทเฮโรอินและยาบ้าที่เกิดขึ้นในพื้นที่นั้น แขนงชาวม้งบ้านดอยปุยทำงานร่วมกับคนภายนอกในสองระดับด้วยกัน คือระดับที่เป็นชุมชนชาวม้งด้วยกันในพื้นที่ กับระดับของเจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ ในกลุ่มชุมชนชาวม้งด้วยกันนั้น ดอยปุยเป็น 1 ใน 12 หมู่บ้านของเครือข่ายต้านยาเสพติดที่ครอบคลุมพื้นที่หมู่บ้านม้งและคนเมืองในพื้นที่สูงเขตอำเภอเมือง แม่ริมและหางดง เครือข่ายนี้เกิดขึ้นในช่วงกลางทศวรรษ 2530 ซึ่งเป็นช่วงที่เฮโรอินระบาดหนักในพื้นที่ โดยมีวัตถุประสงค์ในการรวบรวมแกนนำทั้งที่เป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้อาวุโส แม่บ้านและกลุ่มเยาวชนเข้ามาทำหน้าที่สอดส่องดูแลพฤติกรรมการค้าและเสพยาเสพติดของคนในพื้นที่ รวมทั้งการทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงในกิจกรรมบำบัดยาเสพติดอย่างมีส่วนร่วมโดยชุมชนที่ดำเนินการในพื้นที่ นอกจากนั้นแล้วยังมีการจัดกิจกรรมกีฬาสากลต่อต้านยาเสพติดขึ้นในช่วงฤดูร้อน กับการจัดมหกรรมกีฬาพื้นบ้านต่อต้านยาเสพติดในช่วงเทศกาลปีใหม่ม้งด้วย

สำหรับความร่วมมือในระดับของเจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่นั้น กิจกรรมต่างๆ ที่เครือข่ายต่อต้านยาเสพติดคิดและดำเนินการข้างต้น ล้วนแล้วแต่มีการประสานกับเจ้าหน้าที่ของรัฐและหน่วยงานพัฒนาที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด เป็นต้นว่า สถานีตำรวจภูธรในพื้นที่ สถานีอนามัยในระดับตำบล โครงการหลวง สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด สำนักงานภาคเหนือ (ปปส. ภาคเหนือ) โดยการสนับสนุนของเจ้าหน้าที่นั้นมีทั้งในรูปของงบประมาณ กำลังคนและวัสดุสิ่งของ

โดยสรุปแล้ว อัตลักษณ์ของชาวม้งกับยาเสพติด ทั้งที่ดอยปุยและที่อื่นๆ นั้นมีทั้งที่ถูกสร้างโดยคนภายนอกและชาวม้งในหมู่บ้าน ซึ่งมีทั้งด้านลบและบวก อัตลักษณ์ในด้านลบที่ถูกสร้างโดยคนภายนอกนั้นถูกนำเสนอผ่านทั้งในรูปแบบของโครงการพัฒนาส่งเสริมพืชทดแทนฝิ่น การที่เจ้าหน้าที่บ้านเมืองตัดทำลายฝิ่นและจับกุมผู้ที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด และสื่อมวลชนที่เสนอข่าวสู่

สาธารณะเป็นประจำ เป็นต้น ในขณะที่ในหลวงกับหน่วยงานวิชาการและองค์กรระหว่างประเทศ ได้พยายามเน้นการทำงานทางด้านบวก โดยมุ่งให้เป็นชุมชนตัวอย่างในการแก้ไขปัญหาเสพติดในระยะยาว สำหรับในส่วนของชาวบ้านนั้น ในส่วนของผู้นำที่ต้องติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่บ้านเมืองภายนอกอยู่เป็นประจำได้พยายามที่จะลบอัตลักษณ์ของม้งกับยาเสพติดออกไป เป็นต้นว่ามีการรวบรวมเมล็ดฝิ่นและอุปกรณ์การเสพมาเผาทำลาย การสร้างกฎเกณฑ์ของหมู่บ้านขึ้นมาลงโทษผู้ฝิ่น รวมทั้งทำการจับกุมส่งเจ้าหน้าที่บ้านเมือง แต่ในทางกลับกันชาวบ้านบางส่วนกลับชูประเด็นของยาเสพติดให้กลายเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของการปลูกเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้าไปลัดเลาะดอยฝิ่น หรือการที่มีบางคนที่อาศัยความมั่งคั่งโดยการนำฝิ่นและยาเสพติดอย่างอื่นมาให้บริการเพื่อสนองความอยากรู้อยากลองของนักท่องเที่ยว

ท่ามกลางกระบวนการค้ายาเสพติด กล่าวคือตั้งแต่ยุคการผลิตและค้าฝิ่นจนถึงยุคเฮโรอีนและยาบ้า บ้านดอยปู่กลายเป็นหนึ่งในหมู่บ้านบนที่สูงที่ต้องเผชิญกับกระบวนการค้ายาเสพติดมาโดยตลอด จุดเปลี่ยนของชุมชนม้งท่ามกลางกระบวนการค้ายาเสพติดนี้อยู่ที่การประกาศให้ฝิ่นกลายเป็นของผิดกฎหมายในปี พ.ศ. 2501 โดยคณะปฏิวัติของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ อันเป็นผลมาจากการเมืองทั้งในระดับชาติและนานาชาติ คือ การมุ่งตัดทำลายเส้นทางค้าฝิ่นของกลุ่มการเมืองฝ่ายตรงข้ามที่นำโดยนายพลตำรวจคนหนึ่ง กับการสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่สองแล้วเกิดองค์การสหประชาชาติขึ้น แล้วถูกรัฐบาลประเทศตะวันตกซึ่งได้รับผลกระทบจากการส่งเฮโรอีนที่ผลิตจากฝิ่นในบริเวณสามเหลี่ยมทองคำออกไปสร้างปัญหาสังคมในประเทศต่างๆ ในขณะนั้น อย่างไรก็ตาม การผลิตและค้าฝิ่นของบรรพบุรุษของชาวม้งบ้านดอยปู่เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยที่ยังคงอยู่ในประเทศจีน ซึ่งเป็นผลที่ตกทอดมาจากกระบวนการค้าฝิ่นและการนำฝิ่นเข้ามาอมเฒ่าคนในประเทศจีนโดยนักล่าอาณานิคมตะวันตก

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชาวม้งบ้านดอยปู่กับคนภายนอกในบริบทของการค้ายาเสพติดนั้นเป็นไปในลักษณะที่แตกต่างกันไปตามยุคสมัยและกลุ่มภายนอกที่ชาวบ้านมีปฏิสัมพันธ์ด้วย ในยุคแรกที่เส้นทางคมนาคมยังยากลำบากและชาวบ้านยังคงปลูกฝิ่นอยู่นั้นความสัมพันธ์ผ่านการค้าฝิ่นมีทั้งกับชาวจีนฮ่อ พ่อค้าคนพื้นราบจากในเมืองเชียงใหม่และเจ้าหน้าที่ของรัฐ แม้กระทั่งภายหลังจากที่ฝิ่นถูกรัฐบาลประกาศให้กลายเป็นของผิดกฎหมาย แต่การลักลอบขึ้นไปซื้อฝิ่นดิบจากชาวบ้านยังคงดำเนินต่อมาอีกยาวนานกว่าสองทศวรรษ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างม้งกับจีนฮ่อจึงเป็นทั้งแบบพี่น้องและพ่อค้ากับลูกค้า เพราะความสัมพันธ์ที่มีมายาวนานกับการที่อาศัยอยู่ใกล้ชิดกัน ในส่วนของพ่อค้าชาวพื้นราบทั้งที่เป็นคนเมืองและคนจีนจากในเมืองเชียงใหม่นั้นปฏิสัมพันธ์กันแบบพ่อค้ากับลูกค้า ซึ่งเกิดขึ้นเฉพาะในช่วงหลังเหตุการณ์เก็บเกี่ยวใหม่ๆ เป็นหลัก สำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้นมีทั้งกับกลุ่มที่เข้ามารับซื้อฝิ่น

อย่างถูกต้องตามกฎหมายและผิดกฎหมาย กลุ่มที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากการปลูกและค้าฝิ่นของชาวบ้าน และกลุ่มที่เข้ามาช่วยเหลือทางด้านการพัฒนาเพื่อส่งเสริมพืชทดแทนฝิ่น แม้กระทั่งในยุคของการค้าเฮโรอีนกับยาบ้าแล้ว ชาวบ้านยังไม่ไว้วางใจในส่วนของผู้เจ้าหน้าที่ที่คอยอาศัยชุมชนในการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว ซึ่งเป็นสาเหตุหลักที่การแก้ไขปัญหาคากระบาดของเฮโรอีนและยาบ้าในหมู่บ้านเป็นไปด้วยความยากลำบากที่สุด

สำหรับในส่วนของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชาวบ้านกับอุทยานแห่งชาติที่มีอำนาจกับกฎหมายเป็นกลไกในการกดทับนั้น นอกจากชาวบ้านจะอาศัยกระบวนการของการส่งเสริมพืชทดแทนฝิ่นที่เริ่มที่หมู่บ้านคอยปุยและหมู่บ้านม้งใกล้เคียง โดยเฉพาะในหลวงกับองค์ราชินี รวมทั้งหน่วยงานอื่นของภาครัฐ กับองค์กรระหว่างประเทศ เป็นกลไกในการลดความขัดแย้งแล้ว ไม่ว่าจะเป็นในระดับของการเจรจาต่อรองกับเจ้าหน้าที่ในพื้นที่หรือการในระดับของเวทีสาธารณะทั่วไป ชาวบ้านจะอ้างความชอบธรรมที่บรรพบุรุษของตนได้เข้ามาตั้งรกรากอยู่ในพื้นที่ก่อนที่จะมีการประกาศเขตอนุรักษ์เข้ามาทับที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของชาวบ้าน รวมทั้งพระดำรัสของในหลวงที่ให้กับผู้นำชาวบ้านตั้งแต่ปี พ.ศ. 2506 ให้ไม่ต้องย้ายไปไหน แล้วทุกฝ่ายมาร่วมกันหาแนวทางในการพัฒนาชุมชนให้สามารถอยู่รอดได้

¹ เมื่อเข้าสู่สมัยรัชกาลสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (ประมาณ พ.ศ. 2382) ได้มีพระราชโองการห้ามการค้าและสูบฝิ่น และเมื่อจับได้ก็จะลงพระอาญาอย่างรุนแรง จึงเกิดวิวาทกันระหว่างคนไทยกับคนจีน เพราะจับกังคนจีนไม่พอใจในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ไทย จึงได้ทำการต่อสู้กับข้าราชการไทยที่เมืองนครไชยศรี(จังหวัดนครปฐม)และจะเชิงเทรา จนกระทั่งมาถึงในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2394) พระองค์จึงได้เปลี่ยนวิธีการแก้ไขปัญหานี้ใหม่ คือแทนที่จะทำการปราบปรามชาวจีนผู้เสพและค้าฝิ่น รัฐบาลกลับทำหน้าที่เป็นผู้ค้าฝิ่นเอง แต่อนุญาตให้เฉพาะคนจีนเท่านั้นที่สามารถเสพฝิ่นได้ โดยมีเอกลักษณ์สำคัญที่จำแนกคนจีนออกจากคนไทยในสมัยนั้นคือการให้คนจีนไว้หางเปีย ในปี พ.ศ. 2460 มีการออกใบอนุญาตให้เปิดโรงสูบฝิ่นมากกว่า 3,000 แห่งทั่วประเทศ และมีผู้เสพฝิ่นเพิ่มสูงขึ้นถึงกว่า 200,000 คนในปี พ.ศ. 2465 ทำให้รายได้ภาษีของประเทศร้อยละ 20 เป็นรายได้ที่เก็บจากฝิ่น (McCoy 1991, บุญเกิด ม.ป.ป., เกษียร 2537) จึงได้จัดตั้งกรมภาษีฝิ่นขึ้นมารับผิดชอบ (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นกรมสรรพสามิต)

² มีเหตุผลอย่างน้อยสองประการเบื้องหลังของการออกประกาศคณะปฏิวัติดังกล่าว คือการกดดันของประเทศตะวันตกผ่านองค์การสหประชาชาติ อันเนื่องมาจากการลงนามในสนธิสัญญาป้องกันและกำจัดการแพร่กระจายของยาเสพติดระหว่างประเทศ กับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศเองที่จอมพลสฤษดิ์ต้องการกำจัดเส้นทางสู่อำนาจทางการเมืองของฝ่ายตรงข้าม คือพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ ที่มีเครือข่ายและฐานทางการเงินจากการค้าฝิ่น

³ ถนนจากในเมืองเชียงใหม่ถึงวัดพระธาตุดอยสุเทพสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2477 ด้วยความร่วมมือของชาวบ้านทั้งพื้นราบและบนที่สูง โดยการนำของครูบาศรีวิชัย ส่วนจากวัดพระธาตุดอยสุเทพถึงพระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์นั้นเพิ่งสร้างในช่วงที่มีการสร้างพระตำหนักฯ คือประมาณปี พ.ศ. 2504 และชาวบ้านช่วยกันขุดถนนจากพระตำหนักฯ เข้าถึงในหมู่บ้านประมาณปี พ.ศ. 2515

บทที่ 3 การค้าพืชเชิงพาณิชย์

อย่างน้อยที่สุด มีสาเหตุสองประการด้วยกันที่ทำให้ชาวม้งดอยปุยต้องเปลี่ยนวิธีการผลิตจากเพื่อพึ่งตนเองที่มีฝิ่นเป็นพืชเศรษฐกิจหลักมาเป็นการปลูกพืชเชิงพาณิชย์ ประการแรกคือการที่รัฐบาลประกาศให้ฝิ่นเป็นของผิดกฎหมายตั้งแต่ปี พ.ศ. 2502 (ดังรายละเอียดในบทก่อนหน้า) แล้วเริ่มมีโครงการส่งเสริมพืชทดแทนฝิ่นเข้ามาสู่หมู่บ้าน โดยเฉพาะโครงการพระราชดำริที่เริ่มในช่วงต้นทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา ประการที่สองคือ การที่รัฐบาลประกาศให้พื้นที่ของหมู่บ้านดอยปุยกลายเป็นเขตอนุรักษ์และเริ่มมีมาตรการทางกฎหมายเข้มงวดมากขึ้น¹ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2492 รัฐบาลได้ประกาศให้พื้นที่ดอยสุเทพเป็นเขตป่าหวงห้าม ต่อมาในปี พ.ศ. 2507 ได้ประกาศเป็นเขตป่าสงวน และปี พ.ศ. 2524 ได้ประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย จากนั้นในปี พ.ศ. 2528 และ 2529 พื้นที่ตั้งของหมู่บ้านถูกจัดให้อยู่ในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1B² ตามลำดับ

อย่างไรก็ตาม การรับเอาพืชเชิงพาณิชย์ โดยเฉพาะลิ้นจี่ เข้ามาแทนฝิ่นของชาวม้งนั้นเป็นการเข้ามาพร้อมกับระบบเทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่ที่ส่งผลต่อการสูญเสียของระบบนิเวศน์ ประกอบกับการที่ภาครัฐขยายพื้นที่อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นที่สูงมากขึ้นและการเกิดภาวะฝนแล้ง ทำให้การผลิตลิ้นจี่ของชาวม้งดอยปุยประสบปัญหาทั้งการเผชิญหน้ากับเจ้าหน้าที่ป่าไม้และชาวบ้านพื้นราบที่อยู่ท้ายน้ำ ท่ามกลางสถานการณ์และความสัมพันธ์ที่มีกับกลุ่มคนภายนอกดังกล่าว ชาวม้งดอยปุยได้เรียนรู้และปรับตัวยุทธศาสตร์ในการทำงานร่วมกับภาครัฐและองค์กรเครือข่ายภายนอกชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาการทำลายระบบนิเวศน์และราคาพืชผลตกต่ำที่เกิดขึ้น ประการสำคัญคือ อัตลักษณ์ของการเป็น “ผู้ทำลายทรัพยากรต้นน้ำและใช้สารเคมี” ที่ถูกนิยามโดยคนภายนอกได้ถูกปรับเปลี่ยนให้เป็น “ผู้อนุรักษ์” โดยชาวม้งเองมากขึ้น

ในหลวงกับการส่งเสริมพืชทดแทนฝิ่นและลดความขัดแย้ง

แม้ว่าการเสพและค้าฝิ่นจะถูกห้ามอย่างเด็ดขาดตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2502 เป็นต้นมา โดยมีมาตรการบำบัดขึ้นมารองรับผู้เสพฝิ่น แต่รัฐบาลก็ยังไม่มียุทธศาสตร์ที่ชัดเจนเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาการปลูกฝิ่นของคนบนที่สูงที่รัฐเคยส่งเสริมให้พวกเขาปลูกเพื่อป้อนโรงยาฝิ่นในประเทศในช่วงที่ผ่านมา ดังนั้น ในกรณีของพื้นที่ดอยสุเทพ-ปุย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือในหลวงจึงเป็นผู้ที่ทรงริเริ่มงานด้านการปลูกพืชทดแทนฝิ่นก่อนใครอื่น และกิจกรรมที่ทรงริเริ่มที่ตนเองได้รับการนำไปขยายผลในพื้นที่อื่นๆ ในระยะต่อมา³

การที่ได้เริ่มเสด็จพระทัບแรมที่พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์และใช้เวลาในการเสด็จเยี่ยมเยียนราษฎรในพื้นที่ภาคเหนือ พระมหากษัตริย์คุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระ

นางเจ้าฯ ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์ ได้ทำให้ราษฎรชาววังบ้านดอยปูยและหมู่บ้านใกล้เคียงเกิดความมั่นใจในเรื่องที่อยู่อาศัยและที่ทำกินภายใต้ความกดดันของหน่วยงานป่าไม้และประชาสงเคราะห์ กับได้รับการพัฒนาด้านอาชีพและความเจริญด้านต่างๆ โดยเฉพาะนโยบายของรัฐต่อชาวเขาในยุคต้นทศวรรษ 2500 ที่ต้องการนำเอาชาวเขากลุ่มต่างๆ ที่กระจัดกระจายในพื้นที่ต่างๆ มาอยู่รวมกันในนิคมสงเคราะห์ชาวเขา⁴ ทั้งนี้เพื่อสะดวกต่อการเข้าไปสงเคราะห์และทำงานพัฒนา กับเป็นการควบคุมและแก้ไขปัญหาการปลูกยาเสพติด การทำลายแหล่งต้นน้ำ ปัญหาความมั่นคงของชาติ และปัญหาความยากจนกับความไม่รู้ โดยในเขตจังหวัดเชียงใหม่ได้สร้างนิคมฯ ชาวเขาที่ดอยเชียงดาว ทั้งนี้ ในส่วนของชาวบ้านดอยปูยเองก็เริ่มมีกระแสข่าวเกี่ยวกับการที่จะถูกอพยพเข้าไปรวมในนิคมฯ ดังกล่าวด้วย อย่างไรก็ตาม ความมั่นใจเกี่ยวกับความมั่นคงของที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของชาวบ้านดอยปูยเริ่มมีมากขึ้นภายหลังจากการที่พระตำหนักภูพิงศ์ฯ สร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2504 แล้วเริ่มมีการเสด็จแปรพระราชฐาน กับการเสด็จไปเยี่ยมเยียนชาวบ้านในละแวกใกล้เคียงมากขึ้น โดยการเสด็จเยี่ยมชาวบ้านดอยปูยครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. 2506 ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับสมเด็จพระนางเจ้าฯ นั้น อดีตผู้ใหญ่บ้าน นายยิ่งยศ หวังวนวัฒน์ ยังจำสิ่งที่พ่อเล่าเกี่ยวกับพระตำหนักของพระองค์ได้เป็นอย่างดีว่า “พ่อผมเป็นหนึ่งในสามคนที่เข้าเฝ้าฯ พ่อเล่าให้ผมฟังว่า เมื่อสมเด็จพระราชินีฯ ได้ทราบถึงการที่ทางราชการพยายามอพยพพวกผมแต่ไม่สำเร็จ พระองค์ได้ตรัสแก่กลุ่มผู้นำชาวม้งว่า ไม่ต้องอพยพไปที่ไหนแล้ว ให้อยู่กับพระองค์ที่นี่ เพราะพระองค์จะมาสร้างบ้านอยู่ที่นี่ด้วย ทำให้กลุ่มผู้นำชาวม้งต่างปลื้มปิติและซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น” (ลีตีก และคณะ 2544: 2) เช่นเดียวกับคำให้สัมภาษณ์ของอาจารย์สีบพงศ์ แสนยาเกียรติคุณ (2547) ที่ว่า

ภายหลังจากที่มีการสร้างพระตำหนักภูพิงศ์ฯ แล้ว ในหลวงท่านเริ่มเสด็จแปรพระราชฐานและเยี่ยมหมู่บ้านดอยปูย ช่วงนั้นพ่อผมกับญาติพี่น้องตระเวนไปหาที่ทำกินถึงจังหวัดตากและเพชรบูรณ์ เพราะที่ดอยปูยเป็นเขตป่าสงวน กับไม่มีพื้นที่ทำกินให้บุกเบิกใหม่มากแล้ว แต่ในหลวงท่านรับสั่งว่าให้พวกเราไม่ต้องย้ายไปไหน ขนาดพระองค์ท่านอยู่กรุงเทพฯ ยังมาสร้างบ้านอยู่กับพวกเราที่นี่ ให้พวกเราอยู่กับพระองค์ท่าน ส่วนปัญหาเรื่องที่ทำกินนั้น ท่านรับสั่งว่าแม้จะไม่มีที่ให้บุกเบิกใหม่ แต่พวกเราชาวบ้านก็ยังมีที่เก่าที่ใช้ทำกินทุกปีอยู่ พระองค์จะช่วยหาวิธีในการปรับปรุงที่ดินให้ดีขึ้น เพื่อพวกเราจะได้เพาะปลูกได้ แล้วไม่ต้องย้ายไปไหนอีก

ในส่วนของการส่งเสริมพืชทดแทนฝิ่นนั้น ดอยปูยได้กลายมาเป็นจุดกำเนิดของโครงการหลวงภายหลังจากการที่ได้ทรงเสด็จเยี่ยมราษฎรชุมชนบนที่สูงอยู่เป็นประจำ ไม่ว่าจะเป็นหมู่บ้านม้งดอยปูย ชนช้างเคียนและแม่สาใหม่ที่อยู่ในบริเวณไม่ไกลจากพระตำหนักนัก ได้ทรงให้

คำแนะนำ ช่วยเหลือให้ชาวบ้านปรับเปลี่ยนจากปลูกฝิ่นมาเป็นพืชเงินสดอย่างอื่นและการ
ท่องเที่ยวแทน โดยเฉพาะภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานพระราช
ทรัพย์ส่วนพระองค์ 200,000 บาทเพื่อซื้อสวนของนายปรีชา เถียรประสิทธิ์ ที่เป็นชาวจีน เมื่อวันที่
28 มกราคม พ.ศ. 2513 เอาไว้เป็นสถานีวิจัยทางการเกษตรในชื่อ "สวนสองแสน" อันเป็นจุด
กำเนิดของ "โครงการหลวง" ในปัจจุบัน ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 150 ไร่ (มรว. อีรเดชะ รัชนี 2531: 40,
ดาริกา 2545: 70) นอกจากการทดลองนำกิ่งท่อนธุ์ดีมาเสียบกับต้นท่อนธุ์พื้นเมืองของชาวม้ง
แล้ว การที่ได้ทรงพระราชทานกิ่งพันธุ์ให้กับชาวม้งบ้านดอยปุยเพื่อนำไปขยายพันธุ์ จำนวน
ครัวเรือนละ 10-20 ต้นนั้นนับว่าได้ผลดีเป็นอย่างมากในระยะต่อมา เพราะชาวบ้านได้นำไปปลูก
ในพื้นที่ห้วยแม่ปานซึ่งมีสภาพภูมิอากาศที่เหมาะสมกับการปลูกพันธุ์ หลังจากนั้นก็ลงทุน
ไปซื้อกิ่งพันธุ์พันธุ์อื่นมาเพิ่มและเรียนรู้วิธีการดูแลจากชาวจีนครอบครัวหนึ่งที่อาศัยอยู่ด้วยในหมู่บ้าน
โดยชาวจีนครอบครัวนี้มีบทบาทอย่างมากในการเชื่อมเกษตรกรชาวม้งเข้ากับญาติพี่น้องชาวจีน
อำเภอฝาง ซึ่งมีประสบการณ์ในการปลูกและดูแลสวนผลไม้มาก่อนหน้านี้ ทำให้ชาวม้งบ้านดอยปุย
ค่อยๆ ลดพื้นที่การปลูกฝิ่นลงไป แล้วหันมาพึ่งพารายได้จากสวนผลไม้ควบคู่ไปกับธุรกิจการขาย
ของที่ระลึกให้นักท่องเที่ยว เพราะการทำสวนผลไม้ไม่ต้องใช้เวลาและพื้นที่มากเหมือนพืชเงินสด
อย่างอื่น

การเสด็จเยี่ยมเยียนพลกนิกรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นอกจากจะสามารถทำให้
ชาวม้งบ้านดอยปุยและหมู่บ้านอื่นๆ เปลี่ยนจากการปลูกฝิ่นมาเป็นพืชเชิงพาณิชย์ในระยะยาวแล้ว
พระราชกรณียกิจและโครงการพระราชดำริต่างๆ ของพระองค์ยังเป็นตัวอย่างที่ดีในการเชื่อมโยง
การทำงานของฝ่ายต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นที่สูงด้วย
โดยเฉพาะความขัดแย้งในการแย่งชิงพื้นที่และแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นใน
พื้นที่ดอยปุย ซึ่งถูกประกาศให้เป็นเขตป่าสงวนในปี พ.ศ. 2507 และอุทยานแห่งชาติในปี พ.ศ.
2524 ดังแนวทางที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ให้ไว้แก่ข้าราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2524 นั้นมีความสำคัญอย่างมากต่อการลดความขัดแย้งในระดับพื้นที่
รวมทั้งที่ดอยปุยด้วย โดยได้ทรงให้แนวทางในการปลูกป่าของหน่วยงานป่าไม่ว่า

“ควรระวังอย่าปลูกในที่ที่ราษฎรทำกินอยู่แล้ว แม้ว่าที่นั้นจะเป็นที่ผิด
กฎหมาย เพราะจะทำให้ประชาชนเดือดร้อนและเสียการปกครอง
นอกจากนั้นยังเป็นการบังคับให้เขาไปบุกรุกในที่ใหม่ด้วย ทั้งนี้ โดยในการปลูก
ป่าควรปลูกไม้สามประเภท ซึ่งจะให้ประโยชน์สี่อย่าง คือ ไม้ใช้สอย ไม้ทำฟืน
และไม้ผล ซึ่งจะได้ประโยชน์ได้มาใช้สอย ได้มาใช้ทำฟืน และได้ไม้ผลมาใช้
บริโภค นอกจากนี้ยังจะได้ประโยชน์ในการรักษาต้นน้ำลำธาร” (นสพ.
ไทยรัฐ 1 มีนาคม 2524)

ในกรณีของหมู่บ้านดอยปุยและหมู่บ้านม้งใกล้เคียง แม้จะตั้งอยู่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ดอยสุเทพ และในระยะต่อมามีความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเกิดขึ้นหลายครั้ง โดยเฉพาะกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ชาวบ้านได้พึ่งพาอาศัยเบื้องพระยุคลบาทในการหาทางออกร่วมกัน โดยการถวายฎีกากับพระองค์ท่านเมื่อมีโอกาสในทุกปีที่มีการเสด็จแปรพระราชฐาน ทำให้ทั้งสองฝ่ายได้รับพระมหากรุณาธิคุณในการหาทางออกที่ดีร่วมกัน นอกจากนั้นแล้ว การที่มีสำนักสงฆ์ ดอยปุยอยู่เหนือหมู่บ้าน ซึ่งมีตำแหน่งของสมเด็จพระสังฆราชตั้งอยู่ด้วย ทำให้สถาบันสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาด้านจิตใจและลดความรุนแรงในการเผชิญหน้ากันระหว่างชาวบ้านม้งดอยปุยกับกลุ่มอื่นๆ ในเรื่องความขัดแย้งด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ศาสนา การค้าและอื่นๆ ได้อย่างมากทีเดียว

ลึนจีกับปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและราคาผลผลิตตกต่ำ

ผลจากการที่มีโครงการส่งเสริมพืชทดแทนฝิ่นหลังไหลเข้ามาสู่ชุมชน โดยมีการนำเอาทั้ง พืชล้มลุกและไม้ยืนต้นมาแนะนำให้ชาวบ้านปลูกนั้น แม้ว่าในช่วงแรก คือประมาณปี พ.ศ. 2512-2518 ชาวบ้านจะนิยมปลูกท้อเป็นหลัก ทั้งนี้ นอกจากพ่อค้าชาวจีนฮ่อและตลาดทั่วไปแล้วยังมี โรงงานท้อแสงทองที่รับซื้อเป็นประจำ อย่างไรก็ตาม ด้วยข้อจำกัดของเรื่องพื้นที่ทำการเพาะปลูก กับราคาท้อและพืชเงินสดอย่างอื่นตกต่ำ ในที่สุดชาวม้งบ้านดอยปุยได้เลือกปลูกลึนจีเป็นหลัก ทั้งนี้ สองพื้นที่หลักที่เหมาะสมในการปลูกลึนจีของชาวม้งดอยปุยนั้นเป็นที่สวนห้วยแม่ปานและห้วยแม่ณาไทร อย่างไรก็ตาม การรับเอาลึนจีเข้ามาปลูกเป็นไม้ผลหลักของชาวม้งนั้นย่อมหมายถึง การรับเข้าซึ่งเทคโนโลยีทางการเกษตรสมัยใหม่ด้วย นับตั้งแต่การใช้ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้า รวมไปถึงการใช้เครื่องจักรเครื่องยนต์ประเภทเครื่องตัดหญ้าและรถยนต์สำหรับขนส่งด้วย ที่สำคัญ คือท่อน้ำเอสลอนสำหรับต่อน้ำจากลำห้วยเข้ามารดต้นไม้ในสวน เพราะลึนจีเป็นพืชที่ต้องการน้ำ ในปริมาณมากเพื่อหล่อเลี้ยงผลผลิตที่ออกมาในช่วงฤดูแล้ง ฉะนั้น การใช้น้ำและการขยายพื้นที่ สำหรับการทำสวนลึนจีของชาวบ้านดอยปุยจึงเกี่ยวพันกับคนภายนอกอย่างน้อยสองกลุ่มด้วยกัน คือเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย กับชาวบ้านพื้นราบที่อยู่ท้ายน้ำของลำน้ำแม่ปาน ซึ่งเป็นสายน้ำย่อยของห้วยแม่ตาช้างที่ไหลลงไปยังอำเภอหางดง นอกจากนั้นแล้วการขายลึนจียังต้องสัมพันธ์กับพ่อค้าชาวพื้นราบและเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วย

ในทางปฏิบัติของระดับพื้นที่แล้ว มีการเข้มงวดกวดขันของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ เกี่ยวกับสิ่งปลูกสร้างในชุมชนและในสวนลึนจี โดยเจ้าหน้าที่อุทยานฯ เริ่มใช้มาตรการทางกฎหมาย ออกสายตรวจดูแลความเคลื่อนไหวในการปลูกสร้างบ้านที่หักและต่อเติมร้านค้าของชาวบ้าน มีการจับกุมชาวบ้านบางราย ทั้งที่ดอยปุยและหมู่บ้านม้งใกล้เคียงที่อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุยไปดำเนินคดี การตั้งด่านสกัดที่บริเวณน้ำตกวังบัวบาน ไม่ให้ชาวบ้านขนวัสดุก่อสร้างจากในเมืองเข้า

ไปในชุมชน รวมทั้งการตั้งด่านที่น้ำตกศรีสังวาลย์เพื่อสกัดการเข้าออกของชาวบ้านในการขนวัสดุ ก่อสร้างและท่อน้ำเข้าไปในสวนล้นจี กับทั้งยังมีการเรียกเก็บเงินจากชาวบ้านที่นำรถเข้า-ออก ซึ่งกระทบต่อการขนผลผลิตล้นจีออกมาจากสวนของเกษตรกรด้วย โดยเฉพาะในส่วนของชาวสวนที่ ลำห้วยแม่ปาน ที่อยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้หรือทางด้านล่างของหมู่บ้าน ที่เข้มงวด ค่อนข้างมากในช่วงปี 2535-2540 เหตุผลหนึ่งที่เจ้าหน้าที่อ้างในการเก็บค่าผ่านด่านกับความ พยายามในการสกัดกั้นการเข้าไปทำสวนล้นจีของชาวบ้านคือสวนล้นจีของชาวบ้านอยู่ในพื้นที่เขต อุทยานแห่งชาติและชาวบ้านไม่ได้เสียภาษีที่ดินกับภาษีรายได้จากการขายผลผลิตแก่รัฐ ในขณะที่ ชาวบ้านได้ตอบด้วยเหตุผลว่าหากทางราชการยอมออกเอกสารสิทธิ์รับรองในการทำสวนล้นจีให้ อย่างถูกต้องตามกฎหมาย ชาวบ้านก็จะนำเอาเอกสารดังกล่าวไปเสียภาษีตามปกติ

ในทางกลับกัน ชาวบ้านเองบางส่วนได้แอบทำการขุดถนนเข้าไปในสวนล้นจี กับพยายาม หาทางขยับขยายพื้นที่สวนล้นจีของตัวเองด้วยการตัดโค่นต้นไม้ริมสวนในช่วงฤดูฝนที่ขุดตรวจของ เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติไม่สามารถเข้าไปถึง ทั้งนี้ จากการศึกษาของดาริกา (2545) พบว่าพื้นที่ สวนล้นจีมีการขยายตัวจาก 36.99 ไร่เป็น 275.55 ไร่ ในช่วงปี พ.ศ. 2527-2534 กับเพิ่มขึ้นเป็น 409.59 ไร่ในช่วงปี พ.ศ. 2534-2538 และเป็น 1,265.20 ไร่ในช่วงปี พ.ศ. 2538-2544 ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติในยุคนี้จึงเป็นลักษณะของแมวไล่จับ หนู ซึ่งบางครั้งก็เข้มงวดและสามารถเอาผิดทางกฎหมายกับชาวบ้านได้ แต่บางครั้งก็ไม่สามารถ กระทำได้ อย่างไรก็ตาม เจ้าหน้าที่อุทยานฯ บางคนได้อาศัยอำนาจที่มีตามกฎหมายในการเรียก เก็บเงินจากเกษตรกรชาวสวนล้นจีที่จำเป็นต้องขับรถผ่านด่านน้ำตกศรีสังวาลย์ ดังที่ได้กล่าว มาแล้วข้างต้น (มนตรา 2541 และดาริกา 2545)

การทำสวนล้นจีของเกษตรกรชาวม้งบ้านดอยบุญนั้น นอกจากจะต้องเผชิญหน้ากับ เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติในพื้นที่แล้ว ยังเกี่ยวพันกับชาวบ้านพื้นราบที่อยู่ท้ายน้ำในพื้นที่อำเภอ หางดงด้วย โดยเฉพาะอคติความบาดหมางที่ชาวบ้านพื้นราบมีต่อชาวม้งดอยบุญในเรื่องการใช้น้ำ กับสารเคมีบนต้นน้ำของลำห้วยแม่ตาช้าง จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2541 ชาวบ้านพื้นราบในตำบล บ้านปางจนวนับร้อยคนได้ยกกำลังพร้อมอาวุธขึ้นไปทุบทำลายท่อน้ำและสิ่งปลูกสร้างในสวน ล้นจีของชาวม้งที่ห้วยแม่ปานซึ่งไหลลงสู่ลำน้ำแม่ตาช้าง⁵ แทนที่ชาวม้งจะใช้วิธีการตอบโต้ที่ รุนแรง กลับนิ่งเฉยแล้วหาทางเจรจาและแก้ไขปัญหาด้วยเหตุผลข้อเท็จจริง ดังคำอธิบายของอดีต ผู้ใหญ่บ้านที่ว่าพวกตนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกคนภายนอกกล่าวหาและสร้างภาพลักษณ์ในทางลบ มาโดยตลอด (ยิ่งยศ 2547) จนกระทั่งมีการตั้งคณะกรรมการร่วม 3 ฝ่าย คือชาวม้งดอยบุญ ตัวแทนจาก อ.บ.ต.บ้านปาง และตัวแทน อ.บ.ต.สุเทพ กับส่วนราชการที่เกี่ยวข้องขึ้นมาแก้ไขปัญหาดังกล่าว แต่ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาย่างเป็นรูปธรรมได้ จนกระทั่งปลายปี พ.ศ. 2541 จึงมีการ ตั้งคณะกรรมการศึกษาฟื้นฟูและจัดการลุ่มน้ำแม่ตาช้าง (คศฟต) ขึ้น โดยนอกจากชาวบ้านดอย

ปุ๋ยและคนพื้นราบแล้ว มีตัวแทนรีสอร์ท ข้าราชการฝ่ายปกครอง ป่าไม้ สมาชิกสภาจังหวัด นักวิชาการและนักพัฒนาองค์กรเอกชน เข้ามาเป็นคณะทำงานด้วย (ชัยพันธ์ 2545)

จากการที่คณะกรรมการร่วมได้ทำการเดินสำรวจการใช้ น้ำของกลุ่มต่างๆ ตั้งแต่ทำนน้ำ กลางน้ำ ถึงต้นน้ำ พบว่าผู้ใช้น้ำทั้งสามส่วนล้วนแล้วแต่มีส่วนในการทำให้ปริมาณน้ำไม่เพียงพอ โดยเฉพาะในฤดูแล้ง โดยชาวบ้านพื้นราบทำนน้ำมีการขยายพื้นที่การปลูกถั่วเหลืองกับลำไย เพิ่มขึ้น ส่วนบริเวณกลางน้ำนั้นเมียนายทุน เจ้าหน้าทีของรัฐและนักการเมืองเข้ามากว้านซื้อทีของ ชาวบ้านพื้นราบเพื่อสร้างรีสอร์ตและบ้านพักตากอากาศ ซึ่งต้องใช้น้ำในปริมาณมากในช่วงฤดูแล้ง และบริเวณต้นน้ำนั้นเกษตรกรชาวสวนลิ้นจี่ที่เป็นชาวม้งก็ใช้น้ำอย่างไม่รู้จักประหยัดในฤดูแล้ง โดยเฉพาะการต่อท่อแล้วปล่อยให้น้ำไหลทิ้งในไร่ในสวน เมื่อทุกฝ่ายได้ประจักษ์กับข้อเท็จจริงและ มีการประชุมหารือกันเพื่อหาแนวทางออกร่วมกันเป็นประจำ ทำให้อคติและข้อกล่าวหาแต่เดิมที่ โยนความผิดให้ชาวม้งที่อาศัยอยู่ต้นน้ำอย่างเดียวนั้นค่อยๆ ปรับเปลี่ยนไปในทางที่ดีและเป็นมิตร มากขึ้น

การที่ผลผลิตลิ้นจี่ของชาวบ้านได้กลายเป็นอีกแหล่งรายได้หลักหนึ่งของครอบครัวและทำ ให้เกิดการหมุนเวียนของระบบเศรษฐกิจในท้องถิ่นด้วย⁶ ดังนั้น เกษตรกรชาวสวนลิ้นจี่บ้านดอย ปุยจึงได้อาศัยโอกาสที่เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอเข้ามาฝึกอบรมการทำสวนลิ้นจี่ ร่วมกันจัดตั้ง "ชมรมเกษตรกรชาวสวนลิ้นจี่" ขึ้นเมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม 2534 นับเป็นก้าวแรกของความ พยายามในการรวบรวมชาวม้งที่ปลูกลิ้นจี่ในหมู่บ้านเข้าด้วยกัน ทั้งนี้ เพื่อการสร้างอำนาจในการ ต่อรองราคาผลผลิตลิ้นจี่กับพ่อค้าชาวพื้นราบที่เข้ามารับซื้อถึงในหมู่บ้าน ประสานกับเจ้าหน้าที่ ของรัฐในท้องถิ่นเพื่อการประสานสัมพันธ์ผลผลิตทางการเกษตรของกลุ่มและรับรู้การดำเนินงานของ กลุ่ม ประสานกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ และที่มากไปกว่านั้นคือการตั้งกฎเกณฑ์ให้ชาวสวน ลิ้นจี่ควบคุมดูแลกันเองภายในแทนการใช้มาตรการทางกฎหมายจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น ห้าม ขยายพื้นที่ปลูกลิ้นจี่ การจัดสรรปันส่วนน้ำในสวน และการรักษาทรัพยากรธรรมชาติอย่างเข้มงวด โดยเฉพาะการดูแลไฟป่าที่มักเกิดจากการเผาเศษกิ่งไม้และใบไม้ในสวน

เช่นเดียวกับชาวสวนลิ้นจี่ที่อื่น ปัญหาราคาลิ้นจี่ตกต่ำเป็นปัญหาหลักอย่างหนึ่งที่ เกษตรกรชาวสวนลิ้นจี่บ้านดอยปุยประสบ จากในยุคแรกๆ คือช่วงปี พ.ศ. 2534-2540 ที่เคยขาย ได้ในราคาเฉลี่ยกิโลกรัมละ 50-60 บาท เหลือเพียงประมาณ 10 กว่าบาทในปัจจุบัน ทำให้ชมรม เกษตรกรชาวสวนลิ้นจี่บ้านดอยปุยได้ขยายเครือข่ายไปยังผู้ปลูกลิ้นจี่ชาวม้งในชุมชนใกล้เคียง คือ บ้านขุนช่างเคี่ยน แม่สาใหม่ ผานกกกและบ้านบวกัน เพื่อต่อรองราคากับพ่อค้าคนกลาง แต่ก็ไม่สามารถทำอะไรได้มากนัก เพราะผลผลิตลิ้นจี่เสียหายได้ง่าย กับราคาซื้อขายเป็นไปตามระบบ ของกลไกการตลาด ในทางกลับกัน ชมรมดังกล่าวสามารถเปิดพื้นที่การต่อรองกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยเฉพาะการเรียกร้องให้รัฐประกันราคา จัดพื้นที่และกำหนดงานวันลิ้นจี่ที่บริเวณสวนสาธารณะ

บวกราคาเพื่อให้ชาวสวนนำลืมน้ำของตัวเองมาขายโดยตรงกับผู้บริโภค ดังนั้น การหาทางแก้ไขปัญหาคาลืมน้ำที่ตกต่ำของชาวบ้านจึงเกิดจากความร่วมมือของสามกลุ่มด้วยกัน คือชาววังในชุมชนใกล้เคียงที่ทำสวนลืมน้ำ พ่อด้านคนกลางและเจ้าหน้าที่ของรัฐ

การเกิดขึ้นของชมรมเกษตรกรชาวสวนลืมน้ำจึงดอยปุยยังเป็นจุดเริ่มต้นในการขยายเครือข่ายความร่วมมือไปสู่กิจกรรมด้านอื่นๆ ทั้งภายในชุมชนดอยปุยกับชุมชนภายนอกด้วย เช่น กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ ที่ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2535 เพื่อสมาชิกทั้งในชุมชนและต่างชุมชน สหกรณ์เครดิตยูเนียน เครือข่ายวัฒนธรรมด้านยาเสพติด 12 หมู่บ้าน ที่ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2537⁷ รวมทั้งยังได้ขยายเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนและองค์กรนอกพื้นที่ดอยสุเทพ-ปุยด้วย เช่น เครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ เครือข่ายสิ่งแวดล้อมม้ง สมาคมสร้างสรรค์และพัฒนาเมืองในประเทศไทย และสมาคมชนเผ่าแห่งประเทศไทย เป็นต้น

การฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ภาพลักษณ์ของการเป็นผู้ทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อมบนที่สูงของชาววังนั้นมามีมาตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 2500 ที่เริ่มมีการสำรวจสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของชาวเขา เพราะวิธีการผลิตของชาวบ้านที่เป็นระบบของการทำไร่หมุนเวียนและไร่เลื่อนลอยเพื่อเลี้ยงตนเองเป็นหลัก สำหรับในชุมชนดอยปุยนั้นสื่อมวลชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐเริ่มมีบทบาทในการเข้าไปสอดส่องดูแลและใช้มาตรการทางกฎหมายบังคับมากขึ้น ดังเช่น การพาดหัวข่าวของหนังสือพิมพ์ว่า “ป่าสงวน 100 ไร่บนดอยสุเทพถูกชาวเขาลักลอบเผาทำลายราบ” โดยมีเจ้าหน้าที่ป่าไม้และปกครองของอำเภอเข้าไปติดตาม แต่ไม่พบ จึงมีการออกหมายเรียกตัวมาดำเนินคดีต่อไป (ไทยรัฐ 7 พฤษภาคม 2512)

ในระดับนโยบายนั้น อำนาจกดทับจากหน่วยงานภาครัฐที่ดูแลเรื่องทรัพยากรธรรมชาติของประเทศเริ่มมีมากขึ้นตามลำดับในแต่ละยุคและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือ ประการแรกกฎหมายป่าไม้ที่ประกาศออกมาแต่ละฉบับนั้นมีความเข้มงวดมากขึ้น นับตั้งแต่ที่พื้นที่ถูกประกาศให้เป็นเขตป่าหวงห้าม จนกระทั่งเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ ทำให้เจ้าหน้าที่อุทยานฯ เริ่มเข้มงวดต่อการขยับขยายพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกินของชาวบ้านมากขึ้น ท่ามกลางความกดดันดังกล่าวชาวบ้านดอยปุยและหมู่บ้านอื่นๆ ที่อยู่ในเขตอุทยานสุเทพ-ปุยเริ่มไม่แน่ใจในแนวทางปฏิบัติที่จะเกิดตามมาจากนโยบายของรัฐ ประการที่สอง การที่เกิดเหตุการณ์อุทกภัยครั้งใหญ่ที่พัดเอากองขุนมาทำลายหมู่บ้านที่จังหวัดนครราชสีมา อันนำมาสู่การประกาศปิดป่า(ยกเลิกการสัมปทานป่า)ทั่วประเทศ ในปี พ.ศ. 2532 ทำให้หน่วยงานป่าไม้หันมาให้ความสนใจในการดูแลป่ามากขึ้น โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีหมู่บ้านชาวเขาดังอยู่ ประการที่สาม การที่อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุยได้ว่าจ้างให้มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ทำการศึกษาและจัดทำแผนการ

จัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติสุเทพ-ปุย ในปี พ.ศ. 2533 และ 2536 ตามลำดับ โดยส่วนหนึ่งของ รายงานดังกล่าวได้พุ่งเป้าไปยังกลุ่มชาวบ้านที่อาศัยและทำไร่ทำสวนอยู่ในอุทยานฯ จึงทำให้รัฐมี แนวคิดที่จะย้ายพวกเขาออกจากอุทยานแห่งชาติ (ดารีกา 2545) และประการสุดท้ายคือ การที่ รัฐบาลได้จัดทำแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาชุมชน สิ่งแวดล้อมและการควบคุมพืชเสพติดบนที่สูง ที่ เริ่มดำเนินการระยะแรกในปี พ.ศ. 2535-2539 โดยในระยะเริ่มต้นนั้นมีการจัดประชุมร่วมระหว่าง ภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนและชาวบ้านบ่อยๆ เพื่อทำความเข้าใจในนโยบายดังกล่าว รวมทั้ง การประเมินผลการปฏิบัติงานด้วย

อย่างไรก็ตาม ในส่วนของชาวม้งบ้านดอยปุยซึ่งได้รับผลกระทบจากนโยบายและ สถานการณ์อย่างน้อยสี่ประการดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น โดยเฉพาะข้อกล่าวหาจากทางราชการ และสังคมส่วนใหญ่ที่ว่าพวกเขาเป็นต้นเหตุหลักของการที่ทำให้พื้นที่ป่าไม้ในบริเวณต้นน้ำทาง ภาคเหนือลดลง ทำให้ชาวม้งบ้านดอยปุยได้ริเริ่มกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าและประสานงานกับ หน่วยงานอุทยานแห่งชาติ เพื่อที่จะเป็นการพิสูจน์ให้เจ้าหน้าที่ของรัฐกับคนภายนอกเห็นว่าพวก เขานั้นสามารถอยู่กับป่าได้อย่างไม่ทำลาย กับทั้งยังมีบทบาทในการเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ของประเทศ ด้วย ทั้งนี้ จากการให้สัมภาษณ์ของอดีตผู้ใหญ่ยั้งยศ (2547) ชาวม้งดอยปุยเลือกใช้สองแนวทาง ในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติรอบชุมชนด้วยกัน แนวทางแรก คือการกันพื้นที่ไร่เหล่า หรือไร่ร้างเดิม แล้วปล่อยให้ต้นไม้โตขึ้นเองตามธรรมชาติ ทำแนวกันไฟและจัดเวรยามเฝ้าระวังไฟ ปาตลอด 24 ชั่วโมงในฤดูแล้ง โดยเฉพาะบริเวณเหนือหมู่บ้านทั้งหมด ทั้งนี้ จากการศึกษาการใช้ ที่ดินของชาวม้งบ้านดอยปุย โดยดารีกา (2545) โดยการใช้ภาพถ่ายทางอากาศ พบว่าระหว่างปี พ.ศ. 2520-2527 พื้นที่ป่าอันเกิดจากการฟื้นฟูของไร่เหล่าหรือไร่ร้างในเขตหมู่บ้านดอยปุยได้เพิ่มขึ้น จาก 3,049.10 ไร่ เป็น 5,348.82 ไร่ ในขณะที่ช่วงปี พ.ศ. 2527-2534 ลดลงเหลือ 4,820.63 ไร่ และช่วงปี พ.ศ. 2538-2544 กลับเพิ่มขึ้นมาเป็น 5,184.68 ไร่ ตามลำดับ แต่ในประสบการณ์จริง ของชาวม้งบ้านนั้นก็คือต้นไม้ที่เป็นไร่เหล่า (teb txwv yeem) ได้เติบโตกลายเป็นป่าดง (haav zoov) ที่มีต้นไม้ใหญ่หนาแน่นปกคลุมและให้ความชุ่มชื้นกับหมู่บ้านมากขึ้น โดยวิธีการนี้ ต้อง อาศัยการร่วมมือและเสียสละอย่างมากจากชาวม้งบ้านด้วยกันเอง โดยเฉพาะเจ้าของไร่เหล่าในพื้นที่ กับความพร้อมเพรียงของตัวแทนแต่ละครัวเรือนในการทำแนวกันไฟและเฝ้าเวรยาม

แนวทางที่สอง คือการปลูกต้นไม้ลงในพื้นที่ที่ชาวม้งบ้านลงความเห็นว่าจะสมควรปลูกเสริม หรือเห็นว่ามีพื้นที่ป่าฟื้นฟู ทั้งนี้ นับตั้งแต่ช่วงต้นฤดูฝนของปี พ.ศ. 2527 และ 2528 ชาวม้งบ้านได้ เริ่มทำการปลูกป่ารอบหมู่บ้านด้วยจำนวนกล้าไม้ทั้งหมด 5,000 ต้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2532 ได้ ปลูกอีก 2,000 ต้น ตามแนวสองข้างทางของถนนจากบริเวณพระตำหนักภูพิงศ์ถึงตัวหมู่บ้าน รวม ระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร การปลูกป่าอีกสองครั้งต่อมาคือปี พ.ศ. 2536 อันเป็นผลมาจาก การเกิดภัยแล้งและวิกฤตการณ์ขาดแคลนน้ำในปี พ.ศ. 2533-36 โดยชาวม้งบ้านร่วมกับเจ้าหน้าที่

อุทยานฯ ดำเนินการปลูกป่าเสริมจำนวน 300 ไร่ ตามโครงการพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าฯ และในปี พ.ศ. 2537 ชาวบ้านได้ร่วมกับบริษัทชินวัตร ทำการปลูกป่าตามโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ ในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์ครบ 50 ปี โดยมีพื้นที่อยู่ใกล้บริเวณดอยผากลองกับดอยป่าคา อานิสงค์ของการปลูกป่าในครั้งนี้คือการที่ชาวบ้านได้อาศัยโครงการดังกล่าวในการขุดถนนเพื่อความสะดวกกับการขนกล้าไม้เข้าไปปลูกในพื้นที่ปลูกป่า ซึ่งในระยะต่อมาได้กลายเป็นเส้นทางใหม่ที่ชาวบ้านสามารถนำรถยนต์เข้าไปในสวนลั่นจีได้โดยไม่ต้องอ้อมเข้ามาในเมืองและอำเภอหางดง อันเป็นการหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าทางความขัดแย้งระหว่างชาวสวนลั่นจีกับเจ้าหน้าที่อุทยานที่เข้าไปตั้งด่านตรวจอยู่ที่น้ำตกศรีสังวาลย์ ซึ่งในระยะก่อนหน้านั้นชาวสวนลั่นจีถูกเรียกเก็บเงินค่าผ่านด่านจากเจ้าหน้าที่หน่วยพิทักษ์ป่าอยู่เป็นประจำ (มนตรา 2541 และดาริกา 2545)

ประเด็นความขัดแย้งเรื่องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในเขตอุทยานแห่งชาติเริ่มเกิดความร้อนแรงขึ้น โดยเป็นผลสืบเนื่องมาจากนโยบายด้านป่าไม้ของรัฐบาลที่มีเป้าหมายที่จะอนุรักษ์และฟื้นฟูบูรณะพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ไว้ให้ได้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 25 ของพื้นที่ประเทศ ดังนั้น ในทางปฏิบัติ จึงเริ่มมีมาตรการต่างๆ ที่เข้มงวดมากขึ้น โดยเฉพาะการอพยพผู้คนออกจากป่าต้นน้ำ ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2540 ชาวบ้าน โดยการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเกษตรกรรมภาคเหนือ (คกน.) ได้เริ่มทำการเคลื่อนไหวให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาการอพยพชาวบ้านออกจากพื้นที่ป่าอนุรักษ์ โดยพากันลงไปประท้วงและเจรจากับรัฐบาลที่หน้าทำเนียบรัฐบาลในกรุงเทพฯ จนกระทั่งมีมติคณะรัฐมนตรีออกมาในวันที่ 17 และ 29 เมษายน 2540 ให้ยับยั้งการอพยพ จนกว่าจะมีการพิสูจน์สิทธิว่าชาวบ้านได้อยู่อาศัยและทำกินมาก่อนการประกาศเป็นเขตป่าอนุรักษ์หรือไม่ โดยใช้เอกสารของทางราชการ ร่องรอยการทำประโยชน์กับคำให้การของพยานบุคคลในชุมชนเป็นหลักฐานสำคัญ อย่างไรก็ตาม ในช่วงระยะเวลาเดียวกันนั่นเอง คือวันที่ 22 เมษายน 2540 คณะรัฐมนตรีกลับมีมติเกี่ยวกับมาตรการและแนวทางในการแก้ไขปัญหาการบุกรุกทำลายป่าสงวนและอุทยานแห่งชาติ ที่เรียกว่า “มติวงน้ำเขียว” (เนื่องจากไปจัดประชุม ครม. สัญจรที่อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา) ซึ่งขัดแย้งโดยสิ้นเชิงกับมติ ครม. สองฉบับดังกล่าว คือไม่อนุญาตให้มีการทำกินในพื้นที่อนุรักษ์โดยสิ้นเชิง ท่ามกลางความสับสนดังกล่าว คณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติได้ประกาศเมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2541 ยืนยันการสนับสนุนมติวงน้ำเขียว แต่ปฏิเสธสองมติแรก โดยจะไม่ให้มีการรับรองสิทธิแก่ชาวบ้านที่อยู่อาศัยและทำกินในเขตป่าอนุรักษ์โดยเด็ดขาด และในวันที่ 30 ของเดือนเดียวกัน คณะรัฐมนตรีได้มีมติรับรองประกาศดังกล่าว โดยมีมาตรการอพยพคนออกจากพื้นที่อนุรักษ์ ส่วนการพิสูจน์หลักฐานนั้นกลับคลุมเครือ แต่จะให้ภาพถ่ายทางอากาศเป็นหลักฐานสำคัญ โดยชาวบ้านไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการดังกล่าวแต่อย่างใด

ในส่วนในพื้นที่ดอยปุยนั้น อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพได้ว่าจ้างสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทยทำการศึกษาและทำแผนหลักของการจัดการอุทยานแห่งชาติระยะที่ 2 (พ.ศ. 2541-2550) ที่ผลสรุปออกมาเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับมติ ครม. วังน้ำเขียว ดังนั้น ชาวบ้านดอยปุยจึงได้เข้าร่วมการชุมนุมที่หน้าศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ ร่วมกับกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ สมัชชาคนจนและสมัชชาชนเผ่า ในประเด็นการประกาศเขตอุทยานฯ ทับพื้นที่ทำกินและการเรียกร้องสิทธิในที่ทำกิน นอกจากนั้นแล้วยังได้ยกขบวนชาวบ้านดอยปุยโดยเฉพาะเข้าประท้วงที่หน้าศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ จากการที่ทางอำเภอไม่ยอมออกบ้านเลขที่ใหม่ให้กับชาวบ้าน เนื่องจากหมู่บ้านตั้งอยู่ในเขตอุทยานฯ กับนโยบายป่าไม้ที่เข้มงวดดังกล่าวข้างต้น อย่างไรก็ตามภาวะความตึงเครียดดังกล่าวในพื้นที่ดอยปุยได้คลี่คลายลงไปในทางที่ดีขึ้น ภายหลังจากที่ชาวบ้านได้ประสานความร่วมมือกับเครือข่ายองค์กรภาคประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชน รวมทั้งนักวิชาการ กับการร้องเรียนให้ทางจังหวัดลงมาแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อนที่พวกเขาเผชิญอยู่ และประการสำคัญคือการที่หน่วยงานอุทยานแห่งชาติเอง โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคเหนือนั้นก็ได้รับเอานโยบายการท่องเที่ยวเข้าไปอย่างเต็มตัว โดยการตั้งด่านเก็บค่าธรรมเนียมการเข้าเขตอุทยาน การให้บริการทางเดินเท้าและจัดสถานที่พักผ่อนให้นักท่องเที่ยวเช่าพักค้างคืน เป็นต้น จึงได้ลดความเข้มงวดในการเอาผิดกับชาวบ้านที่อยู่อาศัยและทำมาหากินอยู่ในเขตอุทยานอย่างกรณีของดอยปุยลงไป ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในบทถัดไป)

รูปที่ 4 พิธีบนบานและสาบานในการป้องกันไฟป่า

อย่างไรก็ตาม ภายใต้บริบทของพื้นที่อุทยานแห่งชาตินั้น ใ้ว่าจะมีแต่ความขัดแย้งบนพื้นฐานของการจัดการทรัพยากรเสมอไป แต่ความร่วมมือกันระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติก็ได้ปรับเปลี่ยนไปในทางสร้างสรรค์มากขึ้น นับแต่ช่วงเกือบกลางทศวรรษ 2540 มา ทั้งนี้

กิจกรรมที่เป็นรูปธรรมอย่างหนึ่งคือการป้องกันไฟฟ้า แม้ว่าจะมีการจัดตั้งหน่วยควบคุมไฟฟ้าภู
 พิงค์ขึ้นในปี พ.ศ. 2525 แต่การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่นั้นไม่สามารถครอบคลุมพื้นที่เป็นบริเวณ
 กว้างได้ ประการสำคัญคือ การเกิดไฟฟ้าแต่ละครั้งนั้นชาวบ้านในพื้นที่มักจะถูกล่าวหาเป็น
 ต้นเหตุของไฟไหม้อยู่เป็นประจำ ดังนั้น เพื่อเป็นการลดข้อกล่าวหาดังกล่าว ชาวบ้านดอยปู่จึงได้
 ตกลงกับทางหน่วยดับไฟฟ้าและอุทยานฯ เพื่อกำหนดเส้นแบ่งพื้นที่ในการดูแลไฟฟ้าของทั้งสอง
 ฝ่ายอย่างชัดเจน จากนั้นจึงเริ่มทำแนวกันไฟอย่างเป็นทางการของชุมชนในปี พ.ศ. 2529 โดย
 ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 7 กิโลเมตรรอบหมู่บ้าน นอกจากนั้นแล้วยังมีการพัฒนาความร่วมมือไป
 เป็น "เครือข่ายมั่งรักษาศาป่าดอยสุเทพ-ปุย" กำหนดเส้นแบ่งเขตรับผิดชอบจรดกันระหว่างหมู่บ้าน
 ดอยปู่ บ้านขุนช่างเคี่ยน บ้านผานกกก และบ้านแม่สาใหม่ ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 10,000 ไร่
 แล้วแต่ละหมู่บ้านจัดเวรยามเฝ้าระวังไฟป่าตลอด 24 ชั่วโมงในช่วงฤดูแล้ง นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536
 เป็นต้นมา ประการสำคัญคือ การประสานความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่หน่วยดับไฟฟ้านั้น ในช่วงต้น
 ฤดูแล้งของแต่ละปี ชาวบ้านเครือข่ายมั่งรักษาศาป่าดอยสุเทพ-ปุย ได้เชิญหัวหน้าหน่วยอุทยานฯ
 หัวหน้าหน่วยควบคุมไฟฟ้า และเจ้าหน้าที่ปกครองของอำเภอเมืองและอำเภอแมริมเข้ามาร่วมพิธี
 เปิดงานในวันที่มีการริเริ่มทำแนวกันไฟและอยู่เวรยามเฝ้าระวังไฟป่า โดยในวันดังกล่าวนอกจาก
 จะมีการแจกอุปกรณ์ดับไฟแก่ชาวบ้านและเจ้าหน้าที่หน่วยควบคุมไฟแล้ว ผู้นำการประกอบ
 พิธีกรรมชาวม้งยังทำพิธีบนบาน (Fev yeem) ต่อเจ้าที่หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่เพื่อขอให้ช่วย
 ปกป้องดูแลไฟป่าอีกต่อหนึ่ง กับทั้งจัดให้มีพิธีสาบานกันระหว่างเจ้าหน้าที่กับชาวบ้านจากชุมชน
 เครือข่ายฯ ใน

รูปที่ 5 การสนทนาระหว่างตัวแทนเครือข่ายสิ่งแวดล้อมม้งกับหัวหน้าส่วนราชการ
 ที่เข้าร่วมพิธีเปิดการทำแนวกันไฟ

การที่จะไม่กลั่นแกล้งหรือลักลอบเผาป่าทั้งในพื้นที่รับผิดชอบของตัวเองและคนอื่น จนกระทั่งเมื่อเริ่มเข้าฤดูฝนแล้ว จึงจัดพิธีเก็บขึ้น โดยปกติจะมีการนำหมูมาทำพิธีเซ่นไหว้ แล้วเชิญเจ้าหน้าที่กับชาวบ้านที่ได้ร่วมมือกันดูแลปกป้องไฟป่าตลอดฤดูแล้งเข้ามาร่วมเฉลิมฉลองความสำเร็จ

ด้วยกัน การที่ชาวบ้านนำเอาพิธีกรรมซึ่งเป็นระบบความเชื่อของชาวบ้านมาเป็นสัญลักษณ์ดังกล่าว นับเป็นปฏิบัติการอย่างหนึ่งในการสร้างอำนาจการต่อรองกับคนของรัฐที่เป็นเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติและหน่วยดับไฟป่าซึ่งมีกฎหมายเป็นเครื่องมือ กับทั้งยังเป็นกิจกรรมสำคัญในการร่วมสังสรรค์เพื่อลดความตึงเครียดหรือการเป็นคู่ตรงกันข้ามระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ด้วย

การบนบานของชาวม้งดอยปุย ซึ่งเป็นพิธีกรรมเชิงสัญลักษณ์ดังกล่าว ยังถูกนำมาใช้ในกระบวนการเคลื่อนไหวของชาวบ้านจากกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ รวมทั้งนักพัฒนาองค์กรเอกชนและนักวิชาการที่พยายามผลักดันร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนด้วย นั่นคือ เมื่อกลางปี พ.ศ. 2547 ภายหลังจากที่มีการจัดเวทีสัมมนาเพื่อรวมพลังในการติดตามและผลักดันร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่แล้ว โดยข้อเสนอของตัวแทนชาวบ้านจากดอยปุย ในวันสุดท้าย กลุ่มผู้ร่วมการสัมมนาได้เคลื่อนขบวนขึ้นไปทำพิธีบนบานต่อเจ้าพ่อส่นกูที่ตั้งอยู่ระหว่างหมู่บ้านดอยปุยกับยอดดอยปุย โดยมีผู้ประกอบพิธีกรรมชาวม้งเป็นผู้นำในการทำพิธีดังกล่าว แม้ว่าใน

รูปที่ 6 สภาพหมู่บ้านและป่าที่ฟื้นฟูเองตามธรรมชาติรอบหมู่บ้าน

เชิงความเชื่อแล้วกลุ่มคนที่เข้าร่วมพิธีจะตั้งใจอธิษฐานระหว่างทำพิธีเพื่อให้เจ้าพ่อส่นกูดลบันดาลให้คนของรัฐที่มีส่วนร่วมในการเสนอและผ่านพระราชบัญญัติป่าชุมชนตามความประสงค์ของชาวบ้านที่ร่วมกันผลักดันมานานนับสิบปี แต่ในเชิงสัญลักษณ์แล้ว พิธีกรรมดังกล่าวมีความหมายในการหลอมรวมผู้ร่วมอุดมการณ์เดียวกัน ซึ่งมีความหลากหลายทางด้านชาติพันธุ์ อาชีพและบทบาททางสังคม ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน กับเป็นการสร้างกำลังใจในการร่วมกันทำงานต่อไป จนกว่าจะได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ ในส่วนของชุมชนม้งดอยปุยนั้น การประกอบพิธีกรรมดังกล่าวยัง

เป็นโอกาสในการที่ชุมชนได้บอกกับคนที่เข้าร่วมเกี่ยวกับระบบความเชื่อของตนที่มีแทบจะแยกกัน ไม่ออกระหว่างพิธีกรรมแบบมั่งกับความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อสันทูที่ถูกสร้างขึ้นโดยคนพื้นราบจาก ในเมืองเชียงใหม่ กับทั้งยังเป็นโอกาสในการนำเสนอแนวทางการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าของตนให้ เป็นที่ประจักษ์แก่ผู้เข้าร่วมด้วย

โดยสรุปแล้ว การผลิตและค้าพืชเชิงพาณิชย์ ซึ่งเป็นพืชที่ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงาน ทั้งภายในและต่างประเทศเพื่อทดแทนการปลูกและค้าฝิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูง ในกรณีของ ดอยปุยนั้นลันจี้กลายเป็นพืชหลักที่ชาวบ้านนิยมปลูกมากที่สุด อย่างไรก็ตาม กระบวนการผลิต ลันจี้ขึ้นเกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติประเภทน้ำและที่ดิน รวมทั้งการใช้สารเคมีกำจัด แมลง อันนำมาสู่ปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวสวนลันจี้กับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ กับ ระหว่างชาวสวนลันจี้ที่อยู่บนพื้นที่ต้นน้ำกับชาวสวนลำไยและชาวนาพื้นราบที่อยู่ท้ายน้ำพื้นที่ อำเภอดง

ในส่วนของอุทยานแห่งชาติ โดยเฉพาะการตั้งด่านสกัดการเข้าออกระหว่างหมู่บ้านกับ สวนลันจี้ของชาวบ้าน ชาวบ้านได้พึ่งพาพระบารมีปกเกล้าของในหลวง กับปฏิบัติการในการปลูก ป่าของภาครัฐและเอกชน รวมทั้งนโยบายการท่องเที่ยว ในการลดปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ส่วนความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับชาวสวนลำไยและชาวนาในพื้นที่นั้น โดยความร่วมมือระหว่าง ชาวบ้านทั้งสองกลุ่ม กับนักวิชาการและองค์กรภาคประชาการกับองค์กรพัฒนาเอกชน ได้ร่วมกัน พิสูจน์ข้อเท็จจริงที่ว่าไม่ใช่แต่เพียงชาวสวนลันจี้ในบริเวณต้นน้ำเท่านั้นที่ทำให้น้ำแห้ง แต่นายทุนที่ สร้างสถานที่พักตากอากาศและธุรกิจรีสอร์ทที่อยู่กลางน้ำ รวมทั้งคนพื้นราบที่อยู่ท้ายน้ำ ต่างก็มี ล้วนแล้วแต่มีส่วนในการใช้ทรัพยากรทั้งสิ้น อันนำมาสู่การหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน อย่างสันติได้ในที่สุด

ในขณะเดียวกัน ชาวม้งในชุมชนดอยปุยก็ได้หันกลับมาทบทวนตัวเองเพื่อหาแนวทางใน การป้องกันและแก้ไขปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบนฐานการผลิตและค้าพืชเชิงพาณิชย์ ดังกล่าว โดยการปลูกกระแสดั่งกฎเกณฑ์ให้ชาวบ้านรู้ถึงคุณค่าของทรัพยากรที่มีอยู่รอบตัว และใช้อย่างประหยัดและแบ่งปัน รวมทั้งการฟื้นฟูและสร้างใหม่ให้เกิดพื้นที่ป่าธรรมชาติ โดยการ ทำแนวกันไฟและจัดเวรยามเฝ้าตลอด 24 ชั่วโมงในช่วงฤดูแล้ง ทั้งนี้ การฟื้นฟูป่าที่เกิดขึ้นอย่าง เป็นรูปธรรมนั้นเป็นผลพวงจากการที่ชาวบ้านดอยปุยได้ร่วมมือเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ หน่วยดับไฟป่า กับทั้งชาวม้งในชุมชนใกล้เคียง จัดตั้งเป็นเครือข่ายที่ทำงานร่วมกันเป็นพื้นที่กว้าง ครอบคลุมบริเวณยอดดอยสุเทพ-ปุยทั้งหมด ประการสำคัญคือ พิธีกรรมในเชิงสัญลักษณ์ คือการ บนบานต่อเจ้าที่เจ้าทางและเจ้าพ่อสันทู ได้ถูกนำมาใช้ในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน